

MINISTERSTVO ZDRAVOTNICTVÍ
ČESKÉ REPUBLIKY

Zdraví 2020
Národní strategie ochrany a podpory zdraví
a prevence nemocí

Akční plán č. 2:
Správná výživa a stravovací návyky
populace na období 2015–2020

c) Bezpečnost potravin

Ministerstvo zdravotnictví

2015

Obsah

1. Shrnutí	1
2. Rámcový časový harmonogram APBP	4
3. Logický rámec APBP	4
4. Vstupní zpráva	4
4.1 Analýza současného stavu a nedostatky	5
4.1.1 Globální rámec problematiky bezpečnosti potravin	5
4.1.2 Současná situace a výzvy v ČR	7
4.1. Návaznost Akčního plánu na další koncepční materiály	21
4.2.1 Návaznost na další části národní strategie „Zdraví 2020“	21
4.2.2 Návaznost na jiné národní strategie	22
4.2.3 Návaznost na legislativu ČR a EU	22
4.2.4 Návaznost na strategické dokumenty mezinárodních organizací	23
5. Návrhová část	24
5.1. Klíčová priorita č. 1: Vědecky podložené hodnocení zdravotních rizik.....	24
5.1.1 Hodnocení individuální spotřeby potravin.....	24
5.1.2 Hodnocení dietární expozice člověka chemickým látkám.....	28
5.1.3 Hodnocení biologické bezpečnosti potravin.....	30
5.1.4 Hodnocení expozice populace chemickým látkám z předmětů určených pro styk s potravinami.....	34
5.1.5 Doplnění Národní databáze složení potravin	37
5.1.6 Posuzování nově hrozících zdravotních rizik z potravin.....	39
5.2 Klíčová priorita č. 2: Řízení zdravotních rizik.....	41
5.2.1 Koordinace a rozvoj činnosti kontrolních orgánů pro potraviny (se zaměřením na roli OOVZ)	41
5.2.2 Národní databáze dat popisujících bezpečnost potravin v ČR.....	43
5.2.3 Rozvoj systémů surveillance bezpečnosti potravin (Nutrivigilance).....	45
5.3 Klíčová priorita č. 3: Komunikace zdravotních rizik a vzdělávání.....	47
5.3.1 Potravinová gramotnost	47
5.3.2 Celoživotní vzdělávání odborníků v oblasti bezpečnosti potravin.....	51
5.3.3 Spolupráce s mezinárodními institucemi řešícími bezpečnost potravin.....	53
5.3.4 Spolupráce mezi státem, PPP, občanskými organizacemi	55

6. Seznam obrázků.....	58
7. Přílohy:.....	58

Použité zkratky a vysvětlivky:

APBP	Akční plán bezpečnosti potravin
BTSF	Better Training for Safer Food („Lepší výchovou k bezpečnějším potravinám“)
CZVP	Centrum zdraví výživy a potravin
ČR	Česká republika
ČSN ISO	Česká technická norma a norma Mezinárodní organizace pro certifikaci
DATEX CZ	Systém sběru dat o kontaminantech v potravinách v ČR
ECDC	<u>European Centre for Disease Prevention and Control</u> (Evropské centrum pro prevenci a kontrolu nemocí)
EFSA	European Food Safety Authority (Evropský úřad pro bezpečnost potravin)
EHS	Evropské hospodářské společenství
ECHA	European Chemicals Agency (Evropská agentura pro chemické látky)
EK	Evropská komise
EMA	<u>European Medicines Agency</u> (Evropský úřad pro medicínu)
EP	Evropský parlament
EPaR	Evropský parlament a Rada
EPIDAT	Informační systém pro evidenci epidemiologických údajů o infekčních onemocněních v ČR
ERCZ	Emerging risks (Hrozící rizika) v ČR
EREN	Emerging Risks Exchange Network (Sít' výměny informací o nově hrozících rizicích)
ES	Evropská společenství
EU	European Union (Evropská unie)
EuroFIR	European Food Information Resource Network (Mezinárodní síť pro informační zdroje o potravinách)
EU Menu	The Pan-European Food Consumption Survey (Pan-evropská studie spotřeby potravin)
FAO	Food and Agriculture Organization of the United Nations; Organizace pro potraviny a zemědělství OSN
HACCP	Hazard Analysis Critical Control Point (Systém kritických kontrolních bodů)
IT	Information technology (Informační technologie)
KSBP	Koordinační skupina pro bezpečnost potravin
MF	Ministerstvo financí
MMR	Ministerstvo pro místní rozvoj
MPO	Ministerstvo průmyslu a obchodu
MŠMT	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

MZ ČR	Ministerstvo zdravotnictví České republiky
MZe ČR	Ministerstvo zemědělství České republiky
NDB	Národní databáze složení potravin
NGO	Non-governmental organization (Nevládní organizace)
OECD	Organization for Economic Cooperation and Development (Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj)
OOVZ	Orgány ochrany veřejného zdraví
PPP	Provozovatelé potravinářských podniků
RASFF	Rapid Alert System for Food and Feed (Systém rychlého varování pro potraviny a krmiva)
SISP	Studie individuální spotřeby potravin
SZD	Státní zdravotní dozor
SZPI	Státní zemědělská a potravinářská inspekce
SZÚ	Státní zdravotní ústav
TDS	Total Diet Study
USA	United States of America (Spojené státy americké)
ÚZEI	Ústav zemědělské ekonomiky a informací
ÚZIS ČR	Ústav zdravotnických informací České republiky
VTEC	Verotoxin produkující <i>E.coli</i>
WHO	World Health Organization (Světová zdravotní organizace)

1. Shrnutí

Problematika bezpečnosti potravin prošla v posledních deseti letech viditelným vývojem, který byl ovlivněn jak vzrůstajícím zájmem spotřebitelů o bezpečnost a kvalitu potravin, tak i možností využívat výhod mezinárodní spolupráce zejména v rámci EU. Celá oblast je ale ovlivněna i řadou dalších faktorů, ke kterým tento plán přihlíží.

Základní vizí akčního plánu bezpečnosti potravin je ochrana a podpora zdraví populace prostřednictvím dalšího zvyšování úrovně bezpečnosti potravin v České republice, budování společensky otevřeného, transparentního a vědecky podloženého systému zvyšování důvěry spotřebitelů v domácí produkci potravin, pestrosti nabídky bezpečných tuzemských i dovozových potravin, ale i podpora exportu kvalitních tuzemských potravin do dalších zemí světa. Posláním akčního plánu je zabezpečit vyváženou funkci a další rozvoj systému bezpečnosti potravin ve třech souvisejících částech, které jsou současně klíčovými prioritami plánu: v oblasti hodnocení zdravotních rizik, managementu zdravotních rizik a komunikaci zdravotních rizik. Aktivita jsou zaměřeny na identifikované prioritní problémy stávající i budované infrastruktury. Tento akční plán nenahrazuje koncepci státního dozoru ani víceletý vnitrostátní plán kontrol, definovaný legislativou. Akční plán rozpracovává strategický cíl 2 národní strategie Zdraví 2020: „Posílit roli veřejné správy v oblasti zdraví a přizvat k řízení o rozhodování všechny složky společnosti, sociální skupiny i jednotlivce“. Svou povahou náleží do horizontální téma 5: „Čelit závažným zdravotním problémům v oblasti neinfekčních i infekčních nemocí a průběžně monitorovat zdravotní stav obyvatel“.

Při tvorbě akčního plánu byla vzata v úvahu rychle se měnící situace spojená se světovou globalizací obchodu s potravinami a s tím související vysoký obrát importu a exportu potravin v ČR, což představuje velkou výzvu týkající se nového spektra a frekvence výskytu nebezpečných agens v potravinách. Dochází k internacionalizaci hrozeb. Starší pojetí lokální prevence a kontroly je dnes v původní podobě nepoužitelné. Globalizace obchodu s potravinami vede ke zrychlení změn v nutričním chování spotřebitelů, což zásadně ovlivňuje hodnocení zdravotních rizik a mění se „zdravotní normy/požadavky“ na jednotlivé druhy potravin (včetně doplňků stravy, potravin pro zvláštní výživu). Tyto změny se promítají i do problematiky zabezpečení dostatečného a dostupného množství potravin pro jednotlivé populační skupiny. To znamená, dosud málo zohledňovaný, socio-ekonomický dopad na některé skupiny obyvatelstva a přímo

tak souvisí s problematikou nerovností ve zdraví. Výzvu představují inovativní technologie produkce, zpracování, distribuce a spotřeby potravin, včetně biotechnologií, související s bezpečností potravin. Řešení výzev je nemyslitelné bez přímé politické podpory budování odpovídajících kapacit pro běžné i krizové situace. Budování kapacit v globalizovaném světě není možné bez výrazné mezinárodní kooperace ČR zejména v rámci EU, což přináší zvýšenou odpovědnost na zavádění a udržování systémů managementu kvality a trvalé zlepšování kvality práce, od laboratoří až po administrativní a řídicí činnost.

Akční plán bezpečnosti potravin úzce navazuje zejména na „Strategii bezpečnosti potravin a výživy 2014-2020“, schválené vládou ČR v usnesení č. 25, ze dne 8.1.2014. Pokračuje v naplňování strategické vize WHO, tzv. „Deklarace z Alma-Ata“, z roku 1978, že pro dosažení efektivní a ekonomicky přijatelné ochrany zdraví populace je nutná spolupráce zdravotníků s dalšími sektory, zejména zemědělství, školství, průmyslu, ale i s veřejností. Legislativní rámec pro Akční plán bezpečnosti potravin je poměrně rozsáhlý. Je-li to relevantní, odkazuje každá z navržených aktivit na příslušnou platnou legislativu (viz níže). Základní rámec pro aktivity v oblasti bezpečnosti potravin vymezují především dva národní zákony, zákon č. 110/1997 Sb. o potravinách a tabákových výrobcích a o změně a doplnění některých souvisejících zákonů, ve znění zákona č. 139/2014 Sb. a zákon č. 258/2000 Sb., o ochraně veřejného zdraví a o změně některých souvisejících zákonů.

Akční plán zahrnuje 3 klíčové priority:

1. Vědecky podložené hodnocení zdravotních rizik

Hodnocení zdravotního rizika je proces, jehož cílem je pomocí systematické vědecké analýzy charakterizovat pravděpodobnost poškození zdraví, v tomto případě spotřebitele potravin. Jde o činnost, která má vědecký charakter a musí být oddělena od managementu zdravotních rizik (viz nařízení (ES) č. 178/2002) tak, aby nemohlo docházet k ovlivnění výsledků práce v důsledku politických, ekonomických či jiných zájmů. Analýza stávající situace dospěla k zařazení těchto prioritních aktivit do plánu: (1) inovace dat o individuální spotřebě potravin, (2) zajištění nezávislého systému monitoringu dietární expozice člověka chemickým látkám, (3) zajištění hodnocení mikrobiální bezpečnosti potravin, (4) hodnocení bezpečnosti materiálů a předmětů

přicházejících do styku s potravinami, (5) doplnění tabulek nutričního složení potravin, (6) zdokonalení systému posuzování nově hrozících zdravotních rizik z potravin.

2. Řízení zdravotních rizik

Systém bezpečnosti potravin je v ČR zabezpečován více resorty. Vedle resortu zdravotnictví, který se angažuje především v epidemiologicky významné části (spojení s přímou spotřebou potravin a jejími zdravotními důsledky), je to především resort zemědělství, který zabezpečuje činnost od produkce potravin až po jejich distribuci a prodej. Systém by ale nebyl funkční bez spolupráce s dalšími resorty, profesními sdruženími, spotřebitelskými organizacemi ale i se širokou spotřebitelskou veřejností. Analýza stávající situace dospěla k zařazení těchto prioritních aktivit do plánu: (1) koordinace a rozvoj činnosti kontrolních orgánů nad potravinami (se zaměřením na roli OOVZ), (2) zdokonalení a širší zpřístupnění národní databáze dat popisujících bezpečnost potravin v ČR, (3) rozvoj systémů surveillance/vigilance bezpečnosti potravin.

3. Komunikaci zdravotních rizik a vzdělávání.

Efektivní ochrana veřejného zdraví vyžaduje, aby spotřebitel porozuměl rizikům spojeným s potravinami a potravinovým řetězcem. Vnímání rizik spotřebiteli patří mezi rozhodující faktory úspěchu omezování zdravotních rizik. Dnešní situace je v oblasti bezpečnosti potravin často tak komplikovaná, že nejen běžný spotřebitel může pociťovat nedostatek srozumitelných informací. Trvalou výzvou proto je úsilí překlenout mezeru mezi odbornou informací a spotřebitelem. Analýza stávající situace dospěla k zařazení těchto prioritních aktivit do plánu: (1) zvýšení potravinové gramotnosti, (2) rozvoj celoživotního vzdělávání odborníků v oblasti bezpečnosti potravin, (3) rozvoj spolupráce s mezinárodními institucemi, (4) rozvoj spolupráce mezi státem, PPP, občanskými organizacemi.

Plán obsahuje návrh na 13 prioritních aktivit, pro které byl navržen garant, časový rámec, indikátory benefitů, a byl rovněž odhadnut rámcový náklad. Je potřeba mít na paměti, že řada navržených aktivit má průběžný charakter a půjde tedy spíše o jejich rozvoj než o zcela nové činnosti. Akční plán bezpečnosti potravin svou povahou úzce souvisí s horizontální aktivitou 2 „Správná výživa a stravovací návyky populace“ a v některých částech se s ní vzájemně doplňuje.

2. Rámcový časový harmonogram APBP

Většina aktivit APBP má průběžný charakter. Bližší informace lze nalézt v tabulce v příloze č. 1. Tabulka rovněž obsahuje předpokládanou odpovědnost za plnění. Odhad nákladů na jednotlivé činnosti je zmiňován v části 3. Logický rámec APBP (viz příloha č. 2).

3. Logický rámec APBP

Jak již bylo uvedeno výše, tento APBP naplňuje Strategický cíl 2 s názvem „Posílit roli veřejné správy v oblasti zdraví a přizvat k řízení o rozhodování všechny složky společnosti, sociální skupiny i jednotlivce“.

Svou povahou logicky náleží do Prioritní oblasti 2: „Čelit závažným zdravotním problémům v oblasti neinfekčních i infekčních nemocí a průběžně monitorovat zdravotní stav obyvatel“.

Akční plán zahrnuje 3 klíčové priority:

1. Vědecky podložené hodnocení zdravotních rizik,
2. Řízení zdravotních rizik
3. Komunikaci zdravotních rizik a vzdělávání.

Stručně je hodnocen současný stav a budoucí hodnota s rámcovým určením indikátorů, co musí být zajištěno, aby bylo dosaženo cílů dílčích aktivit, předpoklady pro jejich realizaci a hrubý odhad nákladů. Tři priority jsou rozděleny na celkem 13 dílčích aktivit.

Logický rámec je v podobě tabulky zařazen v části „Přílohy“.

Tabulka rovněž obsahuje odhad celkových nákladů na období let 2015-2020.

4. Vstupní zpráva

Problematika bezpečnosti potravin prošla v posledních deseti letech viditelným vývojem, který byl ovlivněn jak vzrůstajícím zájmem spotřebitelů o bezpečnost a kvalitu potravin, tak i možností využívat výhod mezinárodní spolupráce zejména v rámci EU. Celá oblast je ale ovlivněna i řadou dalších faktorů, ke kterým tento plán přihlíží.

Základní vizí (vision) akčního plánu je ochrana a podpora zdraví populace prostřednictvím dalšího zvyšování úrovně bezpečnosti potravin v České republice.

Součástí vize je ale i budování společensky otevřeného, transparentního a vědecky podloženého systému, jehož prostřednictvím poroste důvěra spotřebitelů v domácí produkci potravin, zvyšování pestrosti nabídky bezpečných tuzemských potravin i potravin z dovozu, ale i podpora exportu kvalitních tuzemských potravin do dalších zemí světa.

Posláním (mission) akčního plánu je zabezpečit vyváženou funkci a další rozvoj systému bezpečnosti potravin ve třech souvisejících částech: v oblasti hodnocení zdravotních rizik, managementu zdravotních rizik a komunikaci zdravotních rizik. Aktivity jsou zaměřeny na identifikované prioritní problémy stávající i budované infrastruktury. Tento akční plán nenahrazuje koncepci státního dozoru ani víceletý vnitrostátní plán kontrol, definovaný legislativou.¹

Strategickým cílem (strategy) akčního plánu je: „Posílit roli veřejné správy v oblasti zdraví a přizvat k řízení o rozhodování všechny složky společnosti, sociální skupiny i jednotlivce“. Specifickou prioritou je: “Čelit závažným zdravotním problémům v oblasti neinfekčních i infekčních nemocí a průběžně monitorovat zdravotní stav obyvatel“.

4.1 Analýza současného stavu a nedostatky

4.1.1 Globální rámec problematiky bezpečnosti potravin

Při tvorbě akčního plánu bylo potřeba vzít v úvahu rychle se měnící situaci, spojenou zejména se světovou globalizací obchodu s potravinami a s tím související vysoký obrat importu a exportu potravin v ČR, představující novou výzvu. Celkový světový export potravin překročil hranici 1 bilionu USD. V průběhu posledních 10-15-ti roků se tak světový export téměř ztrojnásobil. To představuje velkou výzvu týkající se širšího spektra a frekvence výskytu nebezpečných agens v potravinách. Dřívější produkce, zpracování i spotřeba potravin byla omezena na určitý region, obvykle nepřesahující skupinu zemí, či kontinent. Tato izolace, bránící šíření nebezpečných agens padla, dochází k internacionalizaci hrozeb (internationalization of food safety emergencies). Starší pojetí lokální prevence, případně bezpečnostních opatření, tedy managementu zdravotního rizika, je dnes v původní podobě nepoužitelná. Globalizace obchodu

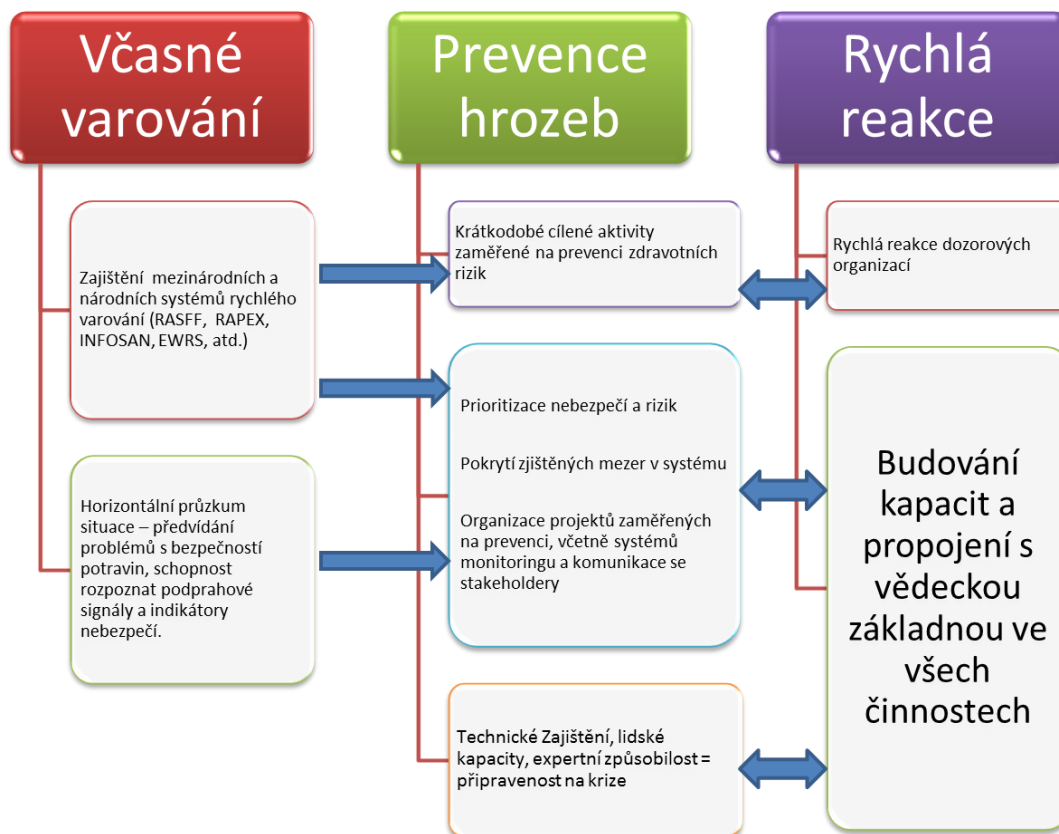
¹ Zákon č. 110/1997 Sb. o potravinách a tabákových výrobcích a o změně a doplnění některých souvisejících zákonů, ve znění zákona č. 139/2014 Sb., § 15, odst. 2 a 6.

s potravinami také vede ke zrychlení změn v nutričním chování spotřebitelů (changes in food consumption patterns), což zásadně ovlivňuje hodnocení zdravotních rizik a mění se „zdravotní normy/požadavky“ na jednotlivé druhy potravin. Tyto zrychlující se změny se nepromítají jen do problematiky bezpečnosti potravin, ale přímo také do problematiky zabezpečení dostatečného a dostupného množství potravin (food security) pro jednotlivé populační skupiny, což představuje dosud málo zohledňovaný socio-ekonomický dopad na některé skupiny obyvatelstva a přímo tedy souvisí i s problematikou „nerovností ve zdraví“. Analýza současné situace by nebyla úplná bez zmínění významných dopadů inovativních technologií (innovative technologies), včetně biotechnologií, při produkci, zpracování, distribuci a spotřebě potravin, souvisejících s bezpečností potravin. Řešení všech těchto výzev by bylo nemyslitelné bez politické podpory při budování odpovídajících kapacit jak pro běžný život, tak i pro řešení krizových situací. Budování kapacit v globalizovaném světě, dnes již není možné bez výrazné mezinárodní kooperace, pro ČR zejména v rámci EU, a to přináší zvýšenou odpovědnost a tlak na zavádění a udržování systémů managementu kvality a trvalé zlepšování kvality práce, od laboratoří až po administrativní a řídicí činnost. Následující obrázek znázorňuje elementy, vazby, důsledky a cesty řešení při strategickém plánování v oblasti národních a mezinárodních systémů bezpečnosti potravin a z nich plynoucí požadavky na prioritní aktivity v oblasti bezpečnosti potravin.

Obrázek 1 *Elementy strategického plánování*

Elementy strategického plánování v oblasti bezpečnosti potravin

Ruprich 2015: Upraveno podle FAO EMPRES Food Safety Strategic Plan

ZDROJ: Vlastní zpracování podle FAO EMPRES Food Safety Strategic Plan

4.1.2 *Současná situace a výzvy v ČR*

Vývoj systému bezpečnosti potravin v ČR přinesl řadu úspěchů, ale i problémů, souvisejících se změnou prostředí od výroby až po spotřebu. Akční plán bezpečnosti potravin pracuje při analýze situace a identifikaci výzev se systematickým rozdělením aktivit (priorit) podle oblastí, jejichž názvy jsou voleny v souladu s terminologií tzv. analýzy rizik, použité v nařízení (ES) č. 178/2002. Jeho paradigma je znázorněno v následujícím schématu:

Obrázek 2 Rizika

Klíčová priorita č. 1: Vědecky podložené hodnocení zdravotních rizik

Hodnocení zdravotního rizika je proces, jehož cílem je pomocí systematické vědecké analýzy charakterizovat pravděpodobnost poškození zdraví, v tomto případě spotřebitele potravin. Jde o činnost, která má vědecký charakter a má být oddělena od managementu zdravotních rizik (viz nařízení (ES) č. 178/2002) tak, aby nemohlo docházet k ovlivnění výsledků práce v důsledku politických, ekonomických či jiných zájmů. Hodnocení zdravotních rizik potravin se opírá o čtyři související činnosti: kvalitativní identifikace nebezpečných agens v potravinách, kvantifikace škodlivé dávky nebezpečného agens, hodnocení dietární expozice spotřebitele, charakterizace pravděpodobnosti, že zdraví spotřebitele bude poškozeno. Tento evidence-based přístup vyžaduje velice dobré technické zázemí a vysokou kvalifikaci pracovníků v příslušných oborech. Je potřeba si uvědomit, že výsledek zásadním způsobem ovlivňuje rozhodování manažerů rizik, tedy orgánů ochrany veřejného zdraví a dalších národních autorit chránících veřejné zdraví. Má i velký, ne vždy zcela doceněný, ekonomický a společenský význam. Zvýšení ochrany zdraví spotřebitelů (snížení zdravotních rizik) vede ke snížení (či věkovému oddálení) výskytu některých civilizačních onemocnění a tím snižuje náklady na jejich léčbu. Podporuje tak zvýšení

kvality života. Na druhé straně je jasné, že náklady na produkci, zpracování a distribuci kvalitních a bezpečných potravin budou vyšší.

Popis stávajícího stavu a nedostatků:

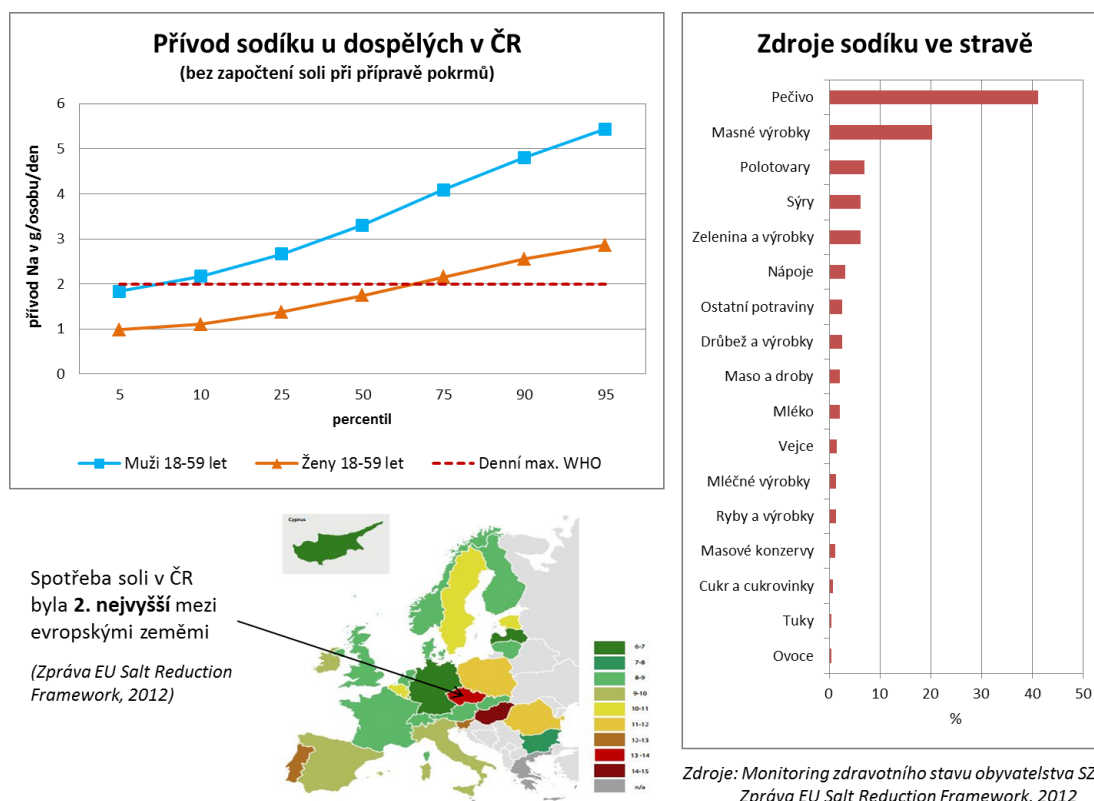
Hodnocení zdravotních rizik je vysoce náročnou odbornou činností, která je založena na vědě. Proto se v této oblasti uplatňují zejména specializované výzkumné, expertní a vzdělávací instituce. V oblasti charakterizace zdravotního rizika se prakticky nemohou uplatňovat státní dozorové organizace nad potravinami, protože by se dostávaly do střetu zájmů. Hodnocení zdravotního rizika pro člověka, pro oficiální účely ochrany veřejného zdraví, může provést jen odborně způsobilá, nezávislá, právnícká nebo fyzická osoba². Ze zákona o potravinách³ plyne, že tuto odbornou činnost poskytuje Státní zdravotní ústav. V praxi se tak stává jen ojediněle. Dochází také k situacím, že odborná kapacita v ČR nedostačuje a je potřeba požádat o mezinárodní spolupráci. Hodnocení rizik většího rozsahu může provádět EFSA. Na úrovni ČR se provádí většinou jen operativní, tzv. rychlé hodnocení zdravotních rizik. K tomu, aby bylo hodnocení rizik vůbec proveditelné, vědecky zdůvodněné (evidence-based) a odolalo odbornému posouzení na domácí i mezinárodní scéně, je potřeba trvale produkovat, shromažďovat, validovat a analyzovat různorodá data. Zásadní výzvou v této oblasti je udržování a zkvalitňování infrastruktury, která umožní včasné a kvalitní hodnocení rizik.

Do základní infrastruktury patří mimo jiné i **data o individuální spotřebě potravin**, tedy o nutričním chování spotřebitelů různého věku a pohlaví. Data by neměla být starší 10 roků. První a poslední sběr dat tohoto typu proběhl v letech 2003/4. Existují některá doplňková data z nutričně-epidemiologických studií, která ale nemají národní charakter. Stárnutím dat se zvyšuje riziko zvyšování nejistoty závěrů hodnocení bezpečnosti potravin, protože ta závisí na výši spotřeby jednotlivých druhů potravin. Příklad využití dat o individuální spotřebě potravin lze dokumentovat na odhadu výše přívodu sodíku pro jednotlivé populační skupiny a jeho hlavní zdroje v dietě, který významně podporuje potřebu intervence:

² Zákon č. 258/2000 Sb., o ochraně veřejného zdraví a o změně některých souvisejících zákonů, § 83e, odst. (1)

³ Zákon č. 110/1997 Sb. o potravinách a tabákových výrobcích a o změně a doplnění některých souvisejících zákonů, ve znění zákona č. 139/2014 Sb., § 16a, odst. (8).

Obrázek 3 Rozložení sodíku

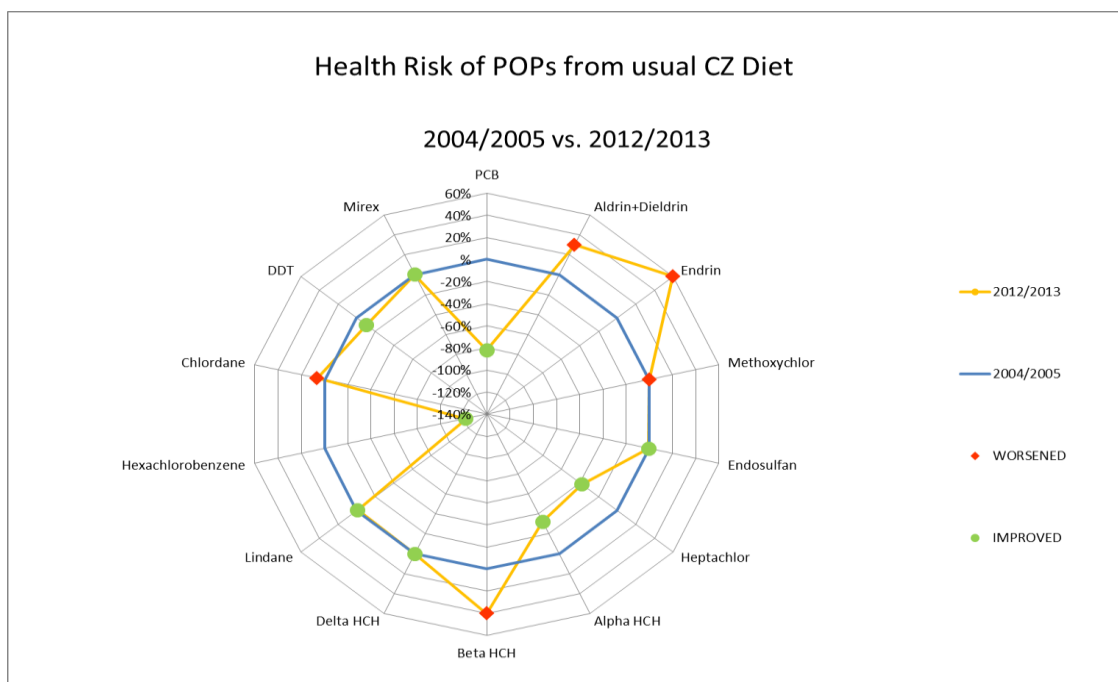
ZDROJ: SZÚ a Zpráva EU Salt Reduction Framework 2012

Tak jako řada zemí, má i ČR vybudovaný základní, nezávislý **system monitoringu dietární expozice člověka**, který je určen k verifikaci efektivity ochrany zdraví spotřebitelů před dlouhodobou expozicí nekarcinogenním a karcinogenním látkám v konzumovaném spektru potravin v podobě, jak jsou skutečně konzumovány. Tím se zásadně liší od filosofie kontroly potravin prostřednictvím dozorových orgánů nad potravinami a poskytuje významná data pro stanovení hygienických limitů pro toxikologicky a nutričně významné látky na národní, ale zejména na centrální úrovni EU, protože to je místo, kde se o limitech rozhoduje (vzhledem k mezinárodnímu obchodu s potravinami). Monitoring dietární expozice se zaměřuje na desítky chemických látek. Jeho sledování na národní a mezinárodní úrovni vyžaduje trvalou inovaci a vysoké nároky na technické zabezpečení. V ČR je z ekonomických důvodů vše soustředěno do jednoho místa (pracoviště SZÚ v Brně), jeho kapacity a technická vybavenost však stagnují ve srovnání se zahraničními pracovišti.

Jako pozitivní příklad výstupu tohoto monitoringu lze uvést zcela nový pohled na hodnocení chronické expozice populace perzistentním organickým polutantům, k jejichž

sledování se ČR zavázala v rámci tzv. Stockholmské úmluvy⁴, v letech 2004/2005 versus 2012/13, z kterého plyne určité zlepšení celkové situace (viz „barometr bezpečnosti potravin“ ukazující „zlepšení“ o cca 11%), ale současně i zhoršení některých ukazatelů, vzhledem k otevřenosti trhu s potravinami v ČR (např. pro starší pesticidy typu aldrin, endrin, chlordan, beta-HCH)⁵. Příklad je i demonstrací nového typu kombinovaného indikátoru pro zjednodušení komunikace zdravotních rizik s širší veřejností:

Obrázek 4 Zdravotní rizika

⁴ Stockholmská úmluva o persistentních organických polutantech, z 23. 5. 2001. Česká republika úmluvu podepsala i ratifikovala. 5. února 2002 byla úmluva schválena parlamentem a 26. srpna 2002 byly do sekretariátu úmluvy oficiálně doručeny ratifikační listiny. Úmluva vstoupila v platnost dne 17. května 2004.

⁵ Pracovní výstup projektu 7.RP s názvem “TDS-EXPOSURE” a institucionálního výzkumu SZÚ 2015.

Obrázek 5 Barometr

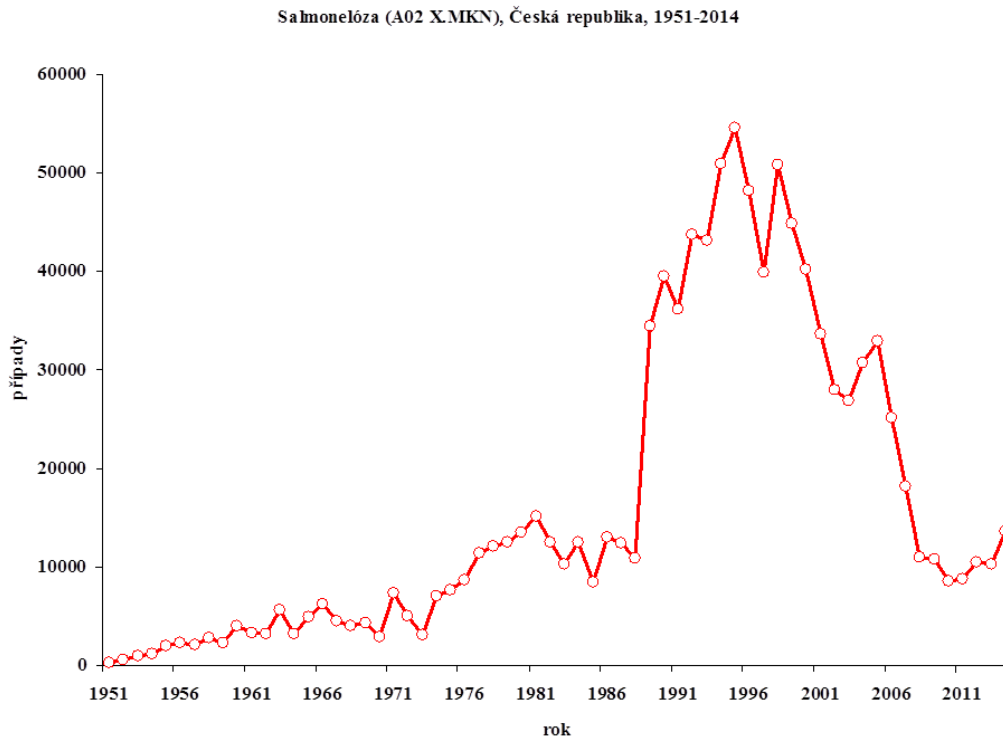

Podobně jako je hodnocena situace pro toxikologicky a nutričně významné látky, je hodnocena i situace **mikrobiální bezpečnosti potravin**. V této oblasti stále nemůžeme být spokojeni vzhledem k relativně vysokému počtu alimentárních onemocnění. Význam onemocnění přenosných potravinami a vodou narůstá mimo jiné s rozvojem globalizace. Cestování velkého množství lidí do vzdálených destinací, soužití sociálních skupin s různými kulturními a hygienickými návyky, dovoz polotovarů i hotových potravin nebo jejich složek a přísad na místa vzdálená od jejich vzniku a výroby a ztížené možnosti kontroly procesu jejich výroby a zpracování usnadňují množení a šíření infekčních agens. Specifické prostředí pro šíření infekcí vytvářejí velkochovy drůbeže a dobytka. Zdrojem prezentovaných dat o výskytu infekčních onemocnění přenášených potravinami a vodou v ČR je informační systém EPIDAT. Při hodnocení dat a údajů hlášených do EPIDATU je nutno brát v úvahu řadu faktorů, které v praxi ovlivňují přesnost hlášení. Například dospělí, jinak zdraví jedinci, často nevyhledají lékařskou pomoc a onemocnění není hlášeno. Někdy je onemocnění vykazováno jako průjem nebo gastroenteritida předpokládaného infekčního původu a není znám původce onemocnění. Naopak zvýšený záchyt některých onemocnění souvisí se zkvalitněním mikrobiologické diagnostiky.⁶ Následující grafy sumarizují vývoj dvou dobře známých zoonóz,

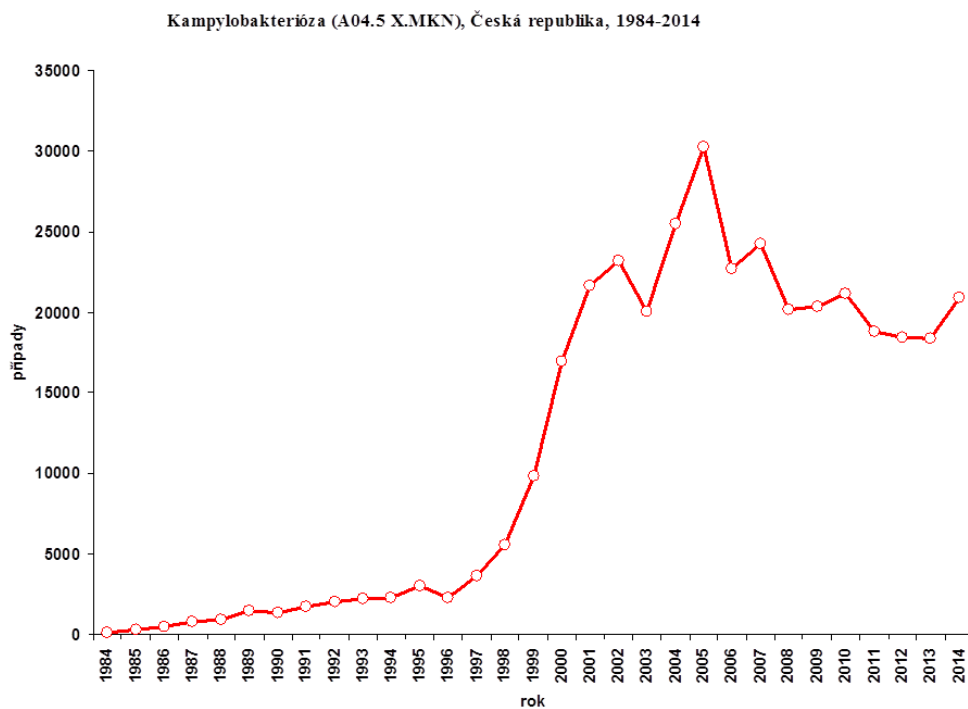
⁶ Zprávy CEM (SZÚ, Praha) 2013; 22(7): 233–239.

salmonelózy a kamylobakteriόzy a zlepšující se situaci v oblasti alimentárních intoxikací v posledních letech:

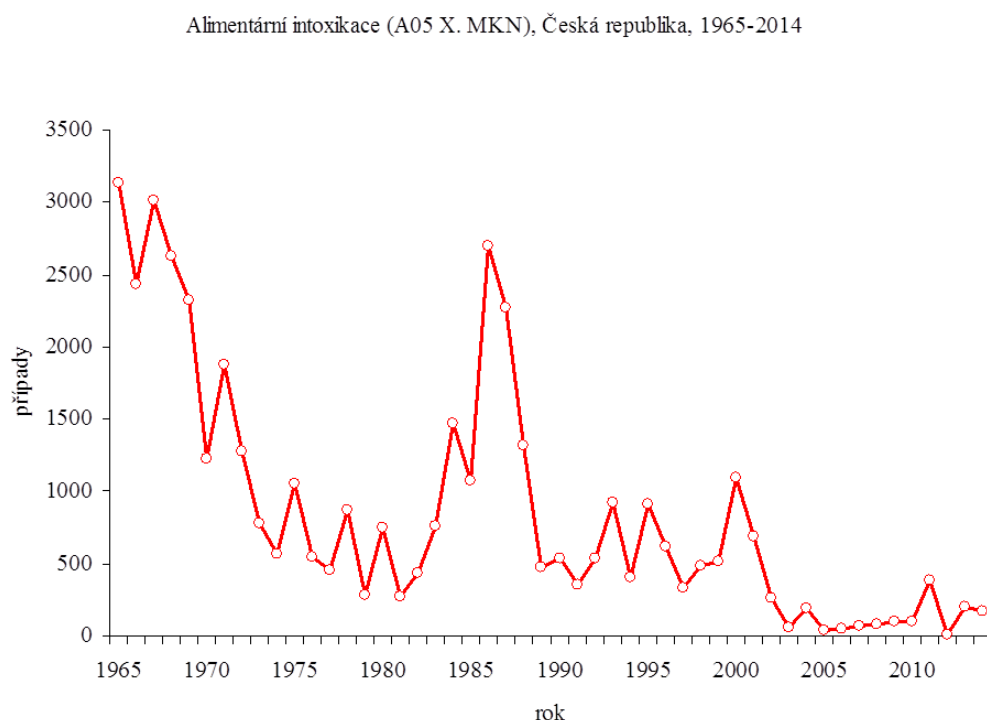
Obrázek 6 *Salmonelóza*

Obrázek 7 *Kamylobakteriόza*

Obrázek 8 Alimentární intoxikace

S rozvojem technologií v produkci, zpracování, distribuci, skladování a kulinární manipulaci s potravinami roste význam hodnocení rizik chemických látek, které do potravin přecházejí z materiálů, se kterými se stýkají. Obecné zásady **bezpečnosti materiálů a předmětů přicházejících do styku s potravinami** jsou definovány v nařízení (ES) č. 1831/2003. Požadavky na konkrétní materiály, které lze použít při výrobě obalů a předmětů pro styk s potravinami jsou zpracovány do předpisů a opatření, které jsou specifické pro jednotlivé druhy materiálů. Evropská komise pracuje na harmonizaci legislativy, týkající se problematiky materiálů a předmětů určených pro styk s potravinami od roku 1976. Bohužel tato evropská harmonizovaná legislativa pokrývá ani ne polovinu všech používaných druhů materiálů. Bezpečnost ostatních druhů materiálů je ponechána na národní regulaci. K tomuto účelu je nezbytné zavedení systému nezávislého monitorování expozice populace chemickým látkám, které se uvolňují a následně migrují do balených potravin, či potravin. Popis expozice z těchto materiálů v ČR prakticky neexistuje.

Databáze (tabulky) složení potravin poskytují utříděné informace o obsahu živin a energetické hodnotě potravin. Jsou budovány na národní úrovni a využívány širokou

skupinou uživatelů od pracovníků výzkumu, nutričních agend, výrobců, autorit až po spotřebitelskou veřejnost. Databáze složení potravin svým charakterem představují základní referenční informační zdroj dat o složení potravin v rámci daného státu. K naplnění informačních potřeb cílových skupin by databáze měla obsahovat data pro suroviny, potravinářské výrobky a pokrmy, které jsou v daném státě konzumovány a jsou k dispozici na trhu. Získávání dat o složení potravinářských výrobků je problematické. Data pro potravinářské výrobky většinou nelze přebírat ze zahraničních databází, neboť výrobky odráží rozdílné stravovací zvyklosti v rámci jednotlivých států. Nedostupnost receptur nedovoluje získat data výpočtem. Relevantní data lze získat pouze chemickou analýzou, což je finančně nákladné (cca 80 000 Kč / potravina). Národní databáze v ČR, bohužel, zatím obsahuje převážně data pro suroviny, nikoli pro potravinářské výrobky a pokrmy, které jsou ale zásadní pro nutriční epidemiologii.

Významným problémem se v poslední době stává **posuzování nově hrozících zdravotních rizik z potravin**. Globalizace, klimatické změny, obrovský nárůst exportu a importu, turistický ruch, to vše představuje situaci vhodnou pro šíření nových nebezpečných agens a z nich plynoucí možná zdravotní rizika. Nedávná aféra s onemocněním EBOLA jasně ukázala, jak rychle se mohou nová rizika šířit a jak rychle může vznikat panika zasahující různé sféry života společnosti. Na příkladu tohoto onemocnění lze dokumentovat komplikovanost situace vyhodnotit fakt, že nebylo možné vyloučit přenos také potravinami. Aby bylo minimalizováno riziko neočekávaných komplikací s ochranou veřejného zdraví v souvislosti s nebezpečnými potravinami, bylo by potřeba ustavit specializovanou skupinu expertů, kteří by byli schopni poskytovat informace s dostatečným předstihem, protože ve většině případů lze problémy do jisté míry předvídat a začít organizovat patřičná preventivní protipatření nebo včas problém komunikovat s veřejností.

Klíčová priorita č. 2: Řízení zdravotních rizik

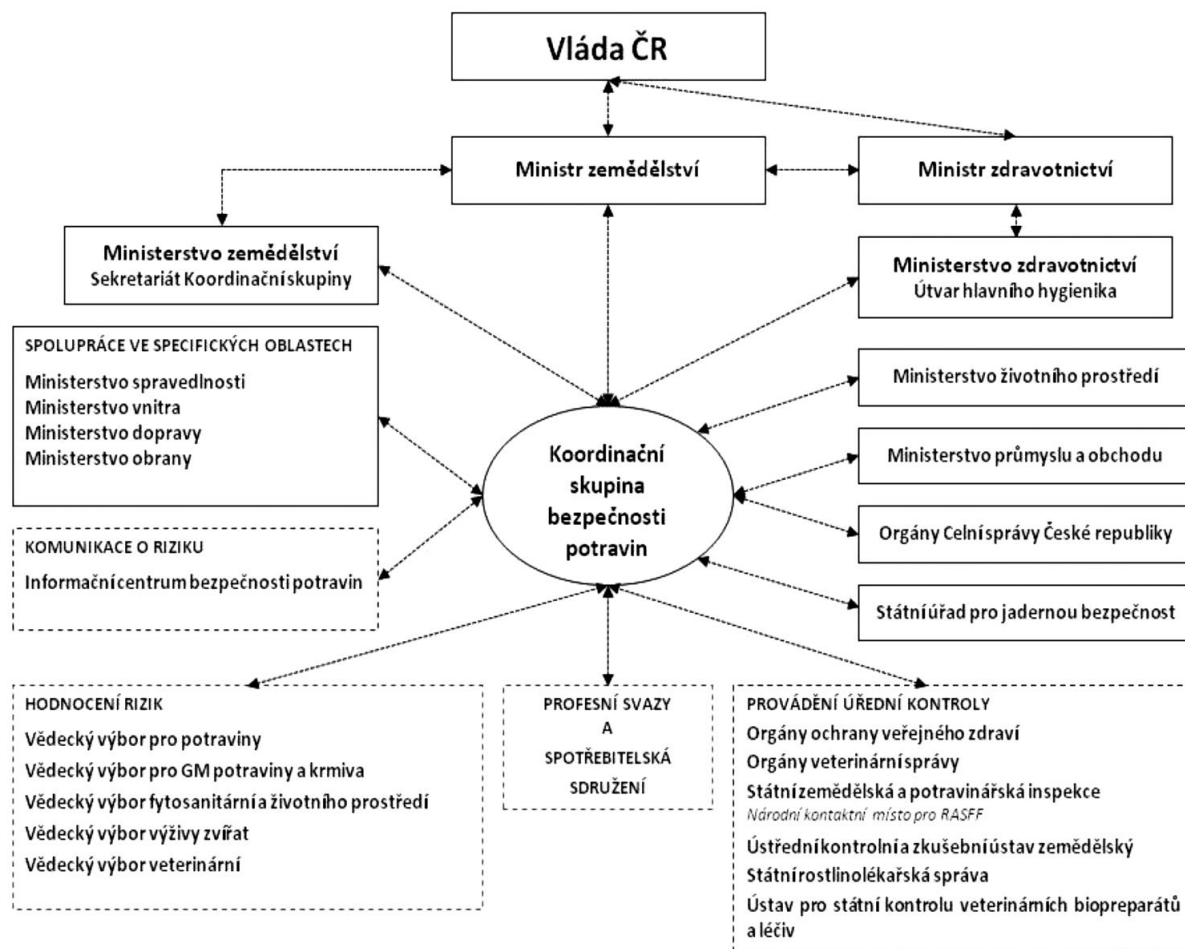
Systém bezpečnosti potravin je v ČR zabezpečován více resorty. Vedle resortu zdravotnictví, který provádí státní zdravotní dozor v zařízeních stravovacích služeb, a dále se angažuje především v epidemiologicky významné části (spojení s přímou spotřebou potravin a jejími zdravotními důsledky), je to především resort zemědělství, který zabezpečuje činnost od produkce potravin až po jejich distribuci a prodej. Systém

by ale nebyl funkční bez spolupráce s dalšími resorty, profesními sdruženími, spotřebitelskými organizacemi ale i se širokou spotřebitelskou veřejností.

Zásadním přelomem v organizaci systému bezpečnosti potravin v ČR bylo v roce 2001 vytyčení nové struktury meziresortní spolupráce v usnesení vlády ČR č. 1320. Navržená organizační řešení již pracovala s řešením a terminologií, které v roce 2002 přijala Evropská unie v nařízení (ES) č. 178/2002. Po vstupu do EU 1. 5. 2004, se tato legislativní norma stala závaznou a ovlivnila i další kroky ve vývoji systému bezpečnosti potravin v ČR. Nový systém bezpečnosti potravin byl vystaven reálné zkoušce dané otevřením trhu s potravinami v celé šíři a současně úplným propojením s existujícími strukturami mezinárodního systému bezpečnosti potravin v EU. Vláda ČR na to reagovala přijetím dalších usnesení (č.1277/2004, č.3/2007, č.61/2010, č.25/2015). Nebyla to ale pouze specifická vládní usnesení adresně věnovaná bezpečnosti potravin, ale rovněž třeba usnesení vlády č. 1046/2002 (Dlouhodobý program zlepšování zdravotního stavu obyvatelstva ČR, „Zdraví 21“), které si vytyčilo úkoly související s bezpečností potravin v oblasti monitoringu dietární expozice a hodnocení zdravotních rizik. Následující schéma znázorňuje existující organizační zajištění bezpečnosti potravin v ČR v roce 2014.⁷

⁷ Strategie bezpečnosti potravin a výživy 2014 – 2020 (usnesení vlády ČR č.25/ 2014)

Obrázek 9 Organizační zajištění bezpečnosti potravin

Popis stávajícího stavu a nedostatků:

Koordinace a rozvoj činnosti kontrolních orgánů nad potravinami (se zaměřením na roli OOVZ) je jedním z trvalých úkolů definovaných ve vládních usneseních poslední doby. V systému spolupráce je nezbytné vymezit jasnou roli každé národní autority a odstranit tak duplicity nebo mezery v systému. Novelizace zákona o potravinách v roce 2014 nastavila nové hranice ve výkonu dozorové činnosti národních autorit. Nesporně bude docházet k dalším pohybům, protože situace ve společnosti, na trhu s potravinami i společenské vnímání není statické, ale je v neustálém vývoji. Nezávisle na legislativním určení hranic dozorové činnosti lze pro OOVZ definovat priority, které je potřeba trvale řešit, v zájmu trvalého zvyšování kvality a efektivity činnosti. Vedle činností definovaných ve víceletých, koordinovaných kontrolních plánech, je potřeba věnovat úsilí zavádění systémů řízení kvality práce, posilování jednotného metodického vedení dozorové činnosti, zvyšování transparentnosti dozoru pro širokou veřejnost a to vše

v úzké spolupráci všech dozorových orgánů. Tato koordinace a zvyšování kvality a transparentnosti je velkou výzvou, kterou veřejnost s pochopitelným zájmem sleduje.

Národní databáze dat popisujících bezpečnost potravin v ČR dostupná relevantním organizacím, ale v jisté míře i široké veřejnosti, je další cílovou aktivitou. Na základě čl. 22 a 23 nařízení (ES) č. 178/2002 o obecném potravinovém právu byl Evropský úřad pro bezpečnost potravin (EFSA) pověřen Evropskou komisí průběžně sbírat od členských států EU všechna dostupná data o výskytu chemických kontaminantů v potravinách a krmivech vhodná pro hodnocení zdravotních rizik. Data jsou z ČR předávána EFSA na základě "Výzvy ke kontinuálnímu sběru dat o výskytu chemických kontaminantů v potravinách a krmivech" (Call for continuous collection of chemical contaminants occurrence data in food and feed) ze dne 15. 10. 2010, ale vedle toho probíhá sběr dat týkající se například pesticidů, mikrobiální kontaminace potravin, případně dalších dat. Cílem je vytvořit technické zázemí pro různé dnes fungující systémy sběru dat od všech producentů (pro chemická, biologická a fyzikální agens v potravinách), kterých jsou statisíce ročně, a usnadnit tak přístup k datům pro odborníky i laiky „na jednom místě“.

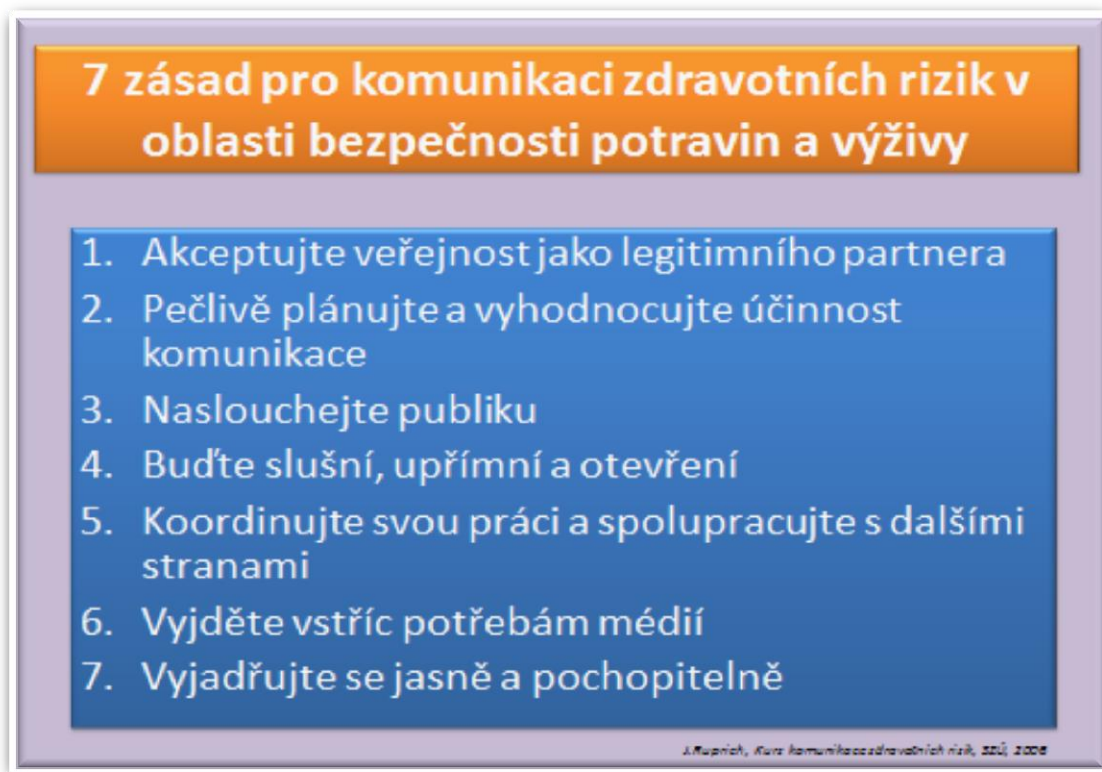
Rozvoj systémů surveillance/vigilance bezpečnosti potravin je vnímán jako příspěvek k budování otevřených informačních systémů, ve kterých veřejnost hraje daleko větší roli než dříve a podílí se tak na demokratickém chodu společnosti. V oblasti bezpečnosti potravin již existují informační systémy dozorových organizací, například systém „Potraviny na pranýři“, provozovaný SZPI, nebo „Veterinární mapa“ SVS. Žádný ze systémů však přímo nekomunikuje se spotřebiteli o nežádoucích zdravotních účincích potravin. Cílem je získávat podněty pro preventivní a nápravná opatření pro dozorové organizace a stanovení hygienických limitů bude-li to nezbytné. V kombinaci s podobnými systémy „Nutrivigilance“ by se tak měla zrodit nová generace systémů pro spolupráci státních organizací a veřejnosti, týkající se některých otázek bezpečnosti potravin.

Klíčová priorita č. 3: Komunikace zdravotních rizik a vzdělávání

Efektivní ochrana veřejného zdraví vyžaduje, aby spotřebitel porozuměl rizikům spojeným s potravinami a potravinovým řetězcem. Vnímání rizik spotřebiteli patří mezi rozhodující faktory úspěchu omezování zdravotních rizik. Dnešní situace je v oblasti bezpečnosti potravin často tak komplikovaná, že nejen běžný spotřebitel může

pociťovat nedostatek srozumitelných informací. Trvalou výzvou proto je úsilí překlenout mezeru mezi odbornou informací a spotřebitelem. Není vůbec jednoduché ani levné vybavit veřejnost efektivními informacemi, které se týkají nejen bezpečnosti potravin, ale v kontextu situace i informacemi spadajícími do oblasti výživy, protože výše spotřeby potravin a jejich bezpečnost jsou spojitě nádoby. Za podstatné se také považuje podpora koherentní komunikace zdravotních rizik, tedy taková komunikace, která je založena na důkazech, nikoli hypotézách, které se mohou měnit. To významným způsobem ovlivňuje důvěru všech složek společnosti v systém bezpečnosti potravin. I když jsou zásady komunikace dobře známé, v praxi je pořád co zlepšovat. 7 zásad komunikace zdravotních rizik shrnuje následující box:

Obrázek 10 Zásady pro komunikaci zdravotních rizik

Popis stávajícího stavu a nedostatků:

Potravinová gramotnost patří mezi základní znalosti spotřebitele, který pečuje o své zdraví. Nevhodně zvolené potraviny, jejich nevhodná kombinace a nevhodná manipulace s nimi, počínaje převozem z obchodu domů a skladováním v nevhodných podmínkách, mohou působit jako jeden z rizikových faktorů plynoucích z životního a pracovního prostředí. Ve svém důsledku v kombinaci s nesprávnou výživou a nedostatkem

pohybové aktivity představují nejdůležitější rizikové faktory životního stylu, které se mohou podílet na rozvoji chronických neinfekčních onemocnění. Z jiného úhlu pohledu pak nevhodné chování spotřebitelů k potravinám zvyšuje riziko plýtvání s potravinami, jehož snižování je jedním z cílů evropského oběhového hospodářství⁸. Řadu informací o potravině získá spotřebitel z obalu potraviny, a v důsledku povinnosti upravené nařízením (EU) č. 1169/2011 o poskytování informací o potravinách spotřebitelům, získá nejpozději od konce roku 2016 i základní výživové údaje. Chybí profesionalita a potravinová gramotnost části provozovatelů potravinářských podniků, zejména zařízení společného stravování, vzhledem k tomu, že až 50% potravin je však konzumováno mimo domácnosti, a to zpravidla v zařízeních společného stravování. Kromě povinného uvádění alergenů, u těchto potravin chybí jakékoli další informace. Spotřebitelé se ve svém úsudku musí často spoléhat na informace, které jim poskytují třetí strany. Vzniká a šíří se celá řada nepodložených a zavádějících informací o potravinách, která mnohdy důvěru spotřebitelů, v oficiálně poskytované informace, snižují. Problematice informací o potravinách se bohužel uceleně, tj. od zdravotních a výživových benefitů až po úspěšné vyvracení tzv. mýtů o potravinách, nevěnují žádné věrohodné informační zdroje.

Celoživotní vzdělávání odborníků v oblasti bezpečnosti potravin je základem pro udržení odborné způsobilosti pracovníků v oblasti bezpečnosti potravin. Jednotné školení je požadováno v nařízení (ES) č. 882/2004 o úředních kontrolách, za účelem ověřování dodržování právních předpisů týkajících se potravin a krmiv a pravidel o zdraví zvířat a dobrých životních podmínkách zvířat. Ukládá úřadům v členských státech povinnost zajistit, aby byli všichni pracovníci provádějící úřední kontroly řádně vyškoleni. Kontrolním pracovníkům je uloženo v oblasti odborné působnosti i další vzdělávání a podle potřeby účast na pravidelném doškolování. V tomto směru se přímo angažuje i Evropská komise, která od roku 2006 organizuje školící kurzy na úrovni Společenství, jako doplněk školení organizovaného na vnitrostátní úrovni, a to v rámci iniciativy „Better Training for Safer Food“ (BTSF). Požadavek na celoživotní vzdělávání odborných pracovníků OOVZ obsahuje i národní předpis zákon č. 258/2000 Sb., o ochraně veřejného zdraví, ve znění pozdějších předpisů a obdobné požadavky existují i pro další dozorové organizace, jak mimo jiné ukládá usnesení vlády č. 25/2014,

⁸ EU Review of Waste Policy and Legislation: http://ec.europa.eu/environment/waste/target_review.htm

„Strategie bezpečnosti potravin a výživy 2014 – 2020“. Je proto nezbytné systém celoživotního vzdělávání nejen udržovat, ale i rozvíjet a stále adaptovat na měnící se situaci.

Spolupráce s mezinárodními institucemi řešícími bezpečnost potravin patří k nezbytnosti státu, který je členem EU a širšího mezinárodního společenství. Omezené odborné kapacity země předurčují nutnost dělby práce na mezinárodním poli. Pro představu, některé velké světové potravinářské koncerny mají daleko větší roční finanční obrat, než je státní rozpočet ČR. V oblasti bezpečnosti potravin je klíčová spolupráce s Evropským úřadem pro bezpečnost potravin (EFSA) a s Evropským centrem pro prevenci a kontrolu nemocí (ECDC). Významná je i přímá spolupráce s Evropskou komisí a odbornými institucemi jako jsou Evropský úřad pro medicínu (EMA) a Evropská agentura pro chemické látky (ECHA). Nelze opomenout ani na spolupráci s dalšími organizacemi, jako je WHO a OECD. ČR stále není dostatečně zapojena do řad mezinárodních aktivit. Je potřeba mít na paměti, že mezinárodní dělba práce a přejímání „know-how“ je daleko efektivnější než izolované domácí aktivity.

Spolupráce mezi státem, PPP, občanskými organizacemi patří mezi oblasti, kde je rozvoj velice žádoucí. Díky stále ještě nedávným společenským změnám nedochází k tak rychlým kulturním posunům, aby bylo možné spolupráci mezi jednotlivými subjekty považovat za ideální či srovnatelnou s dalšími vyspělými státy v EU. Cílem dalšího rozvoje je dosažení více transparentního a otevřeného prostředí, kde vzájemná spolupráce potencuje úsilí v ochraně veřejného zdraví a není naopak jeho brzdou.

4.1. Návaznost Akčního plánu na další koncepční materiály

V této části jsou zmíněny zejména základní strategické dokumenty a legislativa, nejedná se o vyčerpávající výčet různorodých dokumentů a legislativy se vztahem k problematice bezpečnosti potravin.

4.2.1 Návaznost na další části národní strategie „Zdraví 2020“

Akční plán bezpečnosti potravin, je připraven jako implementační dokument „Národní strategie ochrany a podpory zdraví a prevence nemocí“ (Zdraví 2020), schválené vládou ČR v usnesení č. 23, ze dne 8. 1. 2014. Naplňuje Strategický cíl 2 s názvem „Posílit roli veřejné správy v oblasti zdraví a přizvat k řízení o rozhodování všechny složky společnosti, sociální skupiny i jednotlivce“. Svou povahou logicky náleží do Prioritní

oblasti 2: „Čelit závažným zdravotním problémům v oblasti neinfekčních i infekčních nemocí a průběžně monitorovat zdravotní stav obyvatel“. I když je z hlediska prvotního vnímání svázán s horizontálním tématem č. 2 „Správná výživa a stravovací návyky populace“, svou povahou lexikálně i fakticky náleží k horizontálnímu tématu č. 5 „Snižování zdravotních rizik ze životního a pracovního prostředí“. Z pohledu vertikálních témat se specificky protíná zejména s tématem 12. „Zdravotní gramotnost“ a 14. „Evidence-based přístupy“, s ostatními tématy pak souvisí spíše v obecné rovině. Na tomto místě je nutné podotknout, že dokument „Zdraví 2020“ explicitně o problematice bezpečnosti potravin nehovoří, vnímá ji jako integrální součást problematiky „správné výživy a snižování zdravotních rizik“.

Tento akční plán je úzce svázán s aktivitami navrhovanými v dalším akčním plánu s názvem „Správná výživa a stravovací návyky“. Některé z navrhovaných aktivit se protínají ve svém obsahu, ale jsou zachovány jako samostatné návrhy, protože zahrnují specifické pohledy na řešení dané problematiky.

4.2.2 Návaznost na jiné národní strategie

Akční plán bezpečnosti potravin velice úzce navazuje zejména na „Strategii bezpečnosti potravin a výživy 2014-2020“, schválené vládou ČR v usnesení č. 25, ze dne 8.1.2014. V obou usneseních se resortům ukládá vzájemná spolupráce při jejich naplňování v praxi. Tento plán naplňuje uložený úkol zejména z hlediska perspektivy a kompetencí resortu zdravotnictví, které musí, má-li být ve své práci efektivní a ekonomicky přijatelné, úzce spolupracovat s dalšími resorty, zejména s resortem zemědělství, školství a průmyslu. Pokračuje tak naplňování strategické vize WHO, tzv. „Deklarace z Alma-Ata“, z roku 1978⁹, že pro dosažení efektivní a ekonomicky přijatelné ochrany zdraví populace je nutná spolupráce zdravotníků s dalšími sektory, zejména zemědělství, školství, průmyslu, ale i s veřejností.

4.2.3 Návaznost na legislativu ČR a EU

Legislativní rámec pro Akční plán bezpečnosti potravin je poměrně rozsáhlý. Je-li to relevantní, odkazuje každá z navržených aktivit na příslušnou platnou legislativu (viz níže). Základní rámec pro aktivity v oblasti bezpečnosti potravin vymezují především

⁹ WHO Declaration of Alma-Ata, 1978, dostupné na url:
http://www.euro.who.int/_data/assets/pdf_file/0009/113877/E93944.pdf?ua=1

dva národní zákony, zákon č. 110/1997 Sb. o potravinách a tabákových výrobcích a o změně a doplnění některých souvisejících zákonů, ve znění zákona č. 139/2014 Sb. a zákon č. 258/2000 Sb., o ochraně veřejného zdraví a o změně některých souvisejících zákonů.

Tyto zákony samozřejmě respektují také platné předpisy Evropské unie, především nařízení (ES) č. 178/2002 ze dne 28. ledna 2002, kterým se stanoví obecné zásady a požadavky potravinového práva, zřizuje se Evropský úřad pro bezpečnost potravin a stanoví postupy týkající se bezpečnosti potravin. Specifické požadavky týkající se bezpečnosti potravin jsou dále rozpracovány v nařízení (ES) č. 882/2004, o úředních kontrolách za účelem ověření dodržování právních předpisů týkajících se krmiv a potravin a pravidel o zdraví zvířat a dobrých životních podmínkách zvířat, nařízení (ES) č. 852/2004, o hygieně potravin, nařízení (ES) č. 1935/2004 o materiálech a předmětech určených pro styk s potravinami a o zrušení směrnic 80/590/EHS a 89/109/EHS a nařízení (EU) č. 1169/2011, o poskytování informací o potravinách spotřebitelům, o změně nařízení (ES) č. 1924/2006 a (ES) č. 1925/2006 a o zrušení směrnice Komise 87/250/EHS, směrnice Rady 90/496/EHS, směrnice Komise 1999/10/ES, směrnice 2000/13/ES, směrnic Komise 2002/67/ES a 2008/5/ES a nařízení (ES) č. 608/2004.

4.2.4 Návaznost na strategické dokumenty mezinárodních organizací

Existuje řada mezinárodních dokumentů, které se dotýkají problematiky bezpečnosti potravin. Mezi ty základní, které se Česká republika pravidelně zavazuje plnit, patří zejména dokumenty Světové zdravotní organizace a Organizace pro výživu a zemědělství. Z historického hlediska se tento Akční plán hlásí ke zmíněné strategické vizi WHO, tzv. Deklaraci z Alma-Ata¹⁰, přijaté již v roce 1978, jednoznačně podporující spolupráci všech složek veřejnosti na ochraně zdraví. Samozřejmě se hlásí také k sadě strategických dokumentů „Health 2000 A European policy framework and strategy for the 21st century“¹¹ a „Vienna Declaration on Nutrition and Noncommunicable Diseases in the Context of Health 2020“ (bod 12 „Create healthy food and drink

¹⁰ WHO Declaration of Alma-Ata, 1978, dostupné na url:
http://www.euro.who.int/data/assets/pdf_file/0009/113877/E93944.pdf?ua=1

¹¹ Health 2000 A European policy framework and strategy for the 21st century; dostupné na url:
http://www.euro.who.int/data/assets/pdf_file/0011/199532/Health2020-Long.pdf?ua=1

environments ...“)¹². Respektuje rovněž principy Strategického plánu FAO „EMPRES Food Safety: Emergency Prevention System for Food Safety“¹³. V rámci spolupráce členských zemí Evropské unie se pak opírá zejména o strategické dokumenty Evropského úřadu pro bezpečnost potravin, „EFSA Science Strategy 2012 – 2016“¹⁴ a „EFSA Strategy plan 2020“ (dosud v přípravě) a „ECDC strategic multi-annual programme 2014–2020“¹⁵. Akční plán mechanicky nepřebírá všechna doporučení k aktivitám, ale s ohledem na očekávanou dostupnou kapacitu vybírá priority relevantní pro dané místo, čas a situaci.

5. Návrhová část

Tato část popisuje charakter tří klíčových priorit APBP a jednotlivých aktivit.

5.1. Klíčová priorita č. 1: Vědecky podložené hodnocení zdravotních rizik

5.1.1 Hodnocení individuální spotřeby potravin

Identifikace problému

V České republice chybí systém sběru dat o spotřebě potravin na individuální úrovni, který by zaručoval dlouhodobou funkční působnost. Dostupnost podrobných a aktuálních údajů o spotřebě potravin je nezbytným předpokladem pro relevantní stanovení dietární expozice škodlivým látkám v oblasti bezpečnosti potravin a rovněž tak odhadu přívodu živin v oblasti výživy. Hodnocení zdravotních rizik by teoreticky mohlo být založeno i na jiných typech dat o spotřebě potravin, která jsou průběžně pořizována a publikována Českým statistickým úřadem, tedy na tzv. globální spotřebě nebo analýze rodinných účtů. Tato data však mají jen velmi omezené využití, výsledky

¹² Vienna Declaration on Nutrition and Noncommunicable Diseases in the Context of Health 2020; dostupné na url: http://www.euro.who.int/_data/assets/pdf_file/0003/234381/Vienna-Declaration-on-Nutrition-and-Noncommunicable-Diseases-in-the-Context-of-Health-2020-Eng.pdf?ua=1

¹³ Strategický plán FAO „EMPRES Food Safety: Emergency Prevention System for Food Safety“, 2010; dostupné na url: <http://www.fao.org/docrep/012/i1646e/i1646e.pdf>

¹⁴ EFSA Science Strategy 2012 – 2016; dostupné na url: <http://www.efsa.europa.eu/en/corporate/pub/sciencestrategy12.htm>

¹⁵ ECDC strategic multi-annual programme 2014–2020; dostupné na url: <http://ecdc.europa.eu/en/aboutus/key%20documents/strategic-multiannual-programme-2014-2020.pdf>

hodnocení jsou zatíženy velkou nejistotou a v žádném případě pomocí nich nelze provádět stanovení dietární expozice v různých populačních skupinách. Nesplňují tedy již v současnosti běžně kladené nároky na kvalitu údajů o spotřebě potravin, které jsou nutné pro hodnocení zdravotního rizika v oblasti bezpečnosti potravin. Sběr dat a hodnocení spotřeby potravin na individuální úrovni je velmi žádoucí i z hlediska mezinárodní spolupráce. Článek 33 nařízení č. 178/2002¹⁶ ukládá Evropskému úřadu pro bezpečnost potravin (EFSA) vyhledávat, shromažďovat, porovnávat, analyzovat a shrnovat významné vědecké a technické údaje, mezi jinými právě údaje o spotřebě potravin v členských zemích. Takové informace jsou na úrovni EU nezbytné nejen pro přípravu stanovisek vydávaných úřadem, ale také pro přípravu nové evropské legislativy týkající se potravin nebo pro komunikaci zdravotních rizik. EFSA proto vyvíjí velké úsilí, aby byly k dispozici podrobné a kvalitní údaje o spotřebě potravin z jednotlivých zemí. V této souvislosti byl v roce 2009 zahájen projekt EU Menu, jehož cílem by mělo být do roku 2020 získat na základě harmonizované metodologie srovnatelná data o spotřebě potravin na individuální úrovni ze všech členských států.

Popis současného stavu

V současné době nejsou k dispozici v České republice aktuální údaje o spotřebě potravin, které by byly zjišťovány na individuální úrovni na reprezentativním vzorku populace ČR. Takové šetření bylo provedeno pouze jednou Státním zdravotním ústavem, a to v roce 2004 (Studie individuální spotřeby potravin). Výsledky včetně popisu použité metodiky jsou dostupné na internetu¹⁷. Získaná data byla využita pro hodnocení zdravotních rizik i pro hodnocení výživy na národní úrovni. Současně našla široké uplatnění i v mezinárodním měřítku. Mezi jinými byla poskytnuta EFSA i WHO a jsou využívána při přípravě odborných stanovisek na evropské úrovni. Tyto údaje však přestávají být relevantní, vzhledem k době jejich pořízení. Bylo by tedy velmi žádoucí mít k dispozici nová aktualizovaná data. Zákon 110/1997 Sb. ukládá Ministerstvu zdravotnictví zajišťovat podle článku 33 nařízení EPR č. 178/2002 sběr, srovnání a

¹⁶ Nařízení (ES) č. 178/2002 ze dne 28. ledna 2002, kterým se stanoví obecné zásady a požadavky potravinového práva, zřizuje se Evropský úřad pro bezpečnost potravin a stanoví postupy týkající se bezpečnosti potravin

¹⁷ Studie individuální spotřeby potravin (SISP 04) – dostupné z: <http://czvp.szu.cz/spotrebapotravin.htm>

analýzu dat o spotřebě potravin¹⁸. Uvedené nařízení současně ukládá členským státům přijmout nezbytná opatření, která jim umožní předat EFSA údaje, které shromáždily. V roce 2010 byla Českou republikou prostřednictvím národního reprezentanta v poradním sboru EFSA (Advisory Forum) podepsána Deklarace o pan-evropském šetření spotřeby potravin, ze které vyplývá, že ČR plně podpoří aktivity EFSA v této oblasti a projekt EU Menu považuje za prioritní z hlediska spolupráce mezi EFSA a členskými zeměmi¹⁹.

Jakého stavu chceme dosáhnout, benefity

Cílem v této oblasti by mělo být nastavení dlouhodobě udržitelného systému sběru dat o spotřebě potravin, který by byl prováděn na individuální úrovni na reprezentativním vzorku populace ČR podle mezinárodně akceptovatelné metodologie. Při přípravě metodologie je třeba respektovat současná doporučení, zejména ta, vydaná EFSA. V této souvislosti je třeba zmínit „Guidance on the EU Menu methodology“, kde jsou popsány požadavky kladené na sběr harmonizovaných dat o spotřebě potravin v rámci EU²⁰. Spotřeba potravin podle tohoto doporučení by měla být zjišťována ve dvou na sobě nezávislých dnech u každého respondenta. Měla by být provedena metodou 24-hodinového záznamu v kombinaci s osobním nebo telefonickým rozhovorem v případě dětí a metodou 24-hodinového recallu v případě dospívajících a dospělých. Kódování potravin by mělo respektovat klasifikační systém FoodEx2. Součástí šetření by měl být i krátký frekvenční dotazník pro sběr informací o spotřebě méně často konzumovaných potravin a doplňků stravy. Jako součást šetření by měly být zjišťovány základní antropologické údaje – tělesná hmotnost a výška a současně by měla být podchycena i pohybová aktivita respondentů. Šetření by se také mělo opakovat v pravidelných intervalech. Jako ještě akceptovatelná se jeví doba 10 let. Ta by byla přijatelná z hlediska finanční zátěže, dostupných personálních kapacit i zajištění aktuálnosti dat pro potřeby hodnocení v oblasti bezpečnosti potravin. Šetření by bylo možné během této doby provést odděleně v populační skupině dětí (3 měsíce – 9 let) a dále pak dospívajících a

¹⁸ Zákon č. 110/1997 Sb. o potravinách a tabákových výrobcích a o změně a doplnění některých souvisejících zákonů, ve znění zákona č. 139/2014 Sb.

¹⁹ Declaration of EU member states on the EU Menu, dostupné z: <http://www.efsa.europa.eu/en/datexfoodcdb/datexeumenu.htm>

²⁰ European Food Safety Authority, 2014. Guidance on the EU Menu methodology. EFSA Journal 2014;12(12):3944, 77 pp. doi:10.2903/j.efsa.2014.3944

dospělých (10 a více let), s určitým časovým posunem (např. 5 roků), což by bylo zřejmě lépe realizovatelné vzhledem ke stávajícím kapacitám.

Jaké jsou předpoklady pro splnění aktivity

Předpokladem splnění aktivity je v horizontu do roku 2020 alokace rozpočtu pro dvě národní epidemiologické studie (1. děti, 2. dospělí). Dále pak i zajištění finančních prostředků v dalších letech, aby bylo možno šetření opakovat v pravidelných intervalech. Je třeba také vyčlenit pracovní kapacity se schopností metodicky vést národní studii podle metodiky EU. Vzhledem ke kapacitním problémům se jeví jako reálné realizovat pouze jednu studii, v tom případě by měla přednost studie na dětech, jejichž data dnes nejsou vůbec dostupná.

Jaká jsou rizika plnění

Rizikem může být nedostatečná personální a finanční kapacita nutná k zajištění takového šetření. Problémem by mohlo být zajištění dostatečného počtu kvalifikovaných tazatelů, kteří by prováděli kontaktování a dotazování respondentů v terénu, kde se předpokládá značná časová disponibilita (nepravidelná pracovní doba, práce i v odpoledních, večerních hodinách). Poněkud problematické může být i zajištění potřebné softwarové aplikace pro sběr dat o spotřebě potravin, u které musí být splněna řada podmínek s ohledem na zajištění kvality sbíraných dat.

Časový rámec

Do roku 2020 je žádoucí realizovat dvě národní šetření spotřeby potravin (1. děti, 2. dospělí) nebo v případě omezených kapacit jedno šetření realizovat a druhé alespoň zahájit. Přednost v tomto případě má šetření u dětí, vzhledem k tomu, že děti jsou rizikovou skupinou z hlediska dietární expozice. Šetření je třeba periodicky opakovat (jako ještě akceptovatelná se jeví perioda 10 let).

Indikátory benefitů

Aktualizovaná databáze individuální spotřeby potravin, případně jiné statistické ukazatele, např. ÚZIS ČR indikátor 49 a 50. Za indikátor benefitu se dá považovat fakt, že lze vůbec provádět hodnocení zdravotních rizik, které je bez těchto dat prakticky nemožné. Jde tedy o absolutní prioritu.

5.1.2 Hodnocení dietární expozice člověka chemickými látkami

Identifikace problému

Obecné zásady potravinového práva, jak jsou definovány v nařízení (ES) č. 178/2002²¹ (General Food Law) vyžadují dosažení vysoké úrovně ochrany lidského zdraví a života. Proto se potravinové právo zakládá na principech analýzy rizika s výjimkou případů, kdy to není vhodné k okolnostem nebo povaze opatření. Jeho součástí je i hodnocení zdravotních rizik založené na dostupných vědeckých důkazech a prováděné nezávislým, objektivním a transparentním způsobem. Řízení rizik bere v úvahu výsledky hodnocení rizika. Členské státy sledují a verifikují, zda jsou odpovídající požadavky potravinového práva plněny ve všech fázích výroby, zpracování a distribuce potravin. Za tímto účelem se musí udržovat systém úředních kontrol potravin, ale i dalších činností. Uvedené obecné potravinové právo uznává dvě základní, nezávislé činnosti. Systémy kontroly potravin musí být organizovány tak, aby umožňovaly kontrolu souladu s normami pro bezpečnost potravin, definovaných v právních předpisech. Tento systém je obvykle velmi drahý, když má efektivně pracovat. Proto jsou často zřizovány nezávislé monitorovací systémy, které slouží k hodnocení zdravotního rizika tak, aby se zvyšovala efektivita a účinnost kontroly potravin z hlediska ochrany a podpory veřejného zdraví. Každá země takový nástroj potřebuje pro efektivní zpětnou vazbu, pro verifikaci funkce kontrolního systému pro potraviny tak, aby skutečně chránil veřejné zdraví.

Popis současného stavu

Nástroj, který lze použít k podpoře efektivní kontroly potravin, je organizován jako nezávislé monitorování expozice skupin populace. Poskytuje hodnotitelům rizik data přímo využitelná pro charakterizaci rizika. To umožňuje manažerům rizika rozhodování založené na vědeckých důkazech. Tento druh nezávislých expozičních studií pro chemické látky v potravinách se nazývá hodnocení dietární expozice člověka (Total Diet Study, TDS). V ČR je tento instrument používán od roku 1994, jako nedílná součást „Monitoringu zdravotního stavu obyvatelstva ve vztahu k životnímu prostředí“²². Jeho

²¹ Nařízení (ES) č. 178/2002 ze dne 28. ledna 2002, kterým se stanoví obecné zásady a požadavky potravinového práva, zřizuje se Evropský úřad pro bezpečnost potravin a stanoví postupy týkající se bezpečnosti potravin

²² Systém monitorování zdravotního stavu obyvatelstva ve vztahu k životnímu prostředí: Zdravotní důsledky zátěže lidského organismu cizorodými látkami z potravinových řetězců, Státní zdravotní ústav Praha, 2014, dostupné na <http://czvp.szu.cz/monitor/tds13c/tds13c.htm>

realizace je zakotvena v řadě usnesení vlády ČR, č. 369/1991, 408/1992, 810/1998, 1046/2002, 61/2010 a 25/2014, ale i v zákonu o potravinách (§ 16a, odst. 6), novelizovaném v roce 2014²³. Osvědčil se, jeho výsledky jsou mezinárodně uznávány, ale metodologicky není zatím harmonizován s podobnými systémy v EU. EK nyní podporuje projekt harmonizace metodik TDS²⁴ tak, aby jejich výsledky byly dobře srovnatelné.

Jakého stavu chceme dosáhnout, benefity

Cílem je udržet funkční systém TDS v ČR a harmonizovat jej v souladu s rodící se metodikou EU, na jejíž tvorbě se ČR aktivně podílí. Jedná se o úpravu národních metodik, udržení centrálního provozu na SZÚ, průběžnou modernizaci vybavení tak, aby byla srovnatelná s vybavením obdobných center v zemích EU. Jednoznačným benefitem bude možnost aktivně se účastnit tvorby hygienických limitů pro potraviny, chránících oprávněné zájmy spotřebitelů (veřejného zdraví), ale i PPP (ekonomické zájmy). A to je možné pouze tehdy, pokud má zástupce ČR při jednáních v EK k dispozici relevantní vědecky podložené argumenty. Dalšími benefity ze zajištění této technologie monitoringu je možnost vědecky podloženého hodnocení diety ve specifických segmentech společného stravování v ČR, včetně školního stravování, výživy starších občanů v ústavech, atd. V současnosti se již začala připravovat metodika pro hodnocení normovaného přívodu vybraných mikronutrientů pro mladší děti ve školním stravování. Specifickým cílem je také zrychlit reakci na nově hrozící rizika prostřednictvím pracoviště TDS zaměřeného na „rychlé reakce“ (dovybavení technikou a lidmi se schopností rychle reagovat v praxi na výzkumné výzvy).

Jaké jsou předpoklady pro splnění aktivity

Předpokladem pro splnění aktivity je udržitelné financování personálních kapacit, provozu a modernizace vybavení TDS centra na SZÚ.

Jaká jsou rizika plnění

Rizikem je nedostatečná personální a finanční kapacita nutná k zajištění kontinuálního sledování dietární expozice, kdy dané aktivity zajišťují vysoce specializovaní pracovníci

²³ Zákon č. 110/1997 Sb. o potravinách a tabákových výrobcích a o změně a doplnění některých souvisejících zákonů, ve znění zákona č. 139/2014 Sb.

²⁴ Pan-European Total Diet Study (TDSEXPOSURE), KBBE.2011.2.4-02, 7FP, grant agreement 289108

na SZÚ, kteří mají k dispozici specializované laboratoře a laboratorní vybavení s vyššími nároky na technické parametry ve srovnání s kontrolními organizacemi pro potraviny.

Časový rámec

Průběžné plnění bez přerušení 2015-2020.

Indikátory benefitů

Metrickými indikátory jsou ukazatele charakterizace rizika (pro více než 100 chemických látek), které jsou pravidelně hodnoceny a veřejně publikovány. Existuje možnost vyvinout i kombinovaný indikátor pro snazší komunikaci s manažery rizik a veřejností, ovšem se všemi nevýhodami při jejich zjednodušení.

5.1.3 Hodnocení biologické bezpečnosti potravin

Identifikace problému

Biologická nebezpečí z potravin se týkají nejen patogenních bakterií, virů, plísní a parazitů, ale i jejich produktů či metabolitů. Identifikace takového nebezpečí, zvláště v podmínkách globalizace trhu s potravinami vyžaduje neustálou bdělost, kontrolu dodržování pravidel správné hygienické praxe a postupů založených na zásadách kontroly a řízení nebezpečí (HACCP) u výrobců a prodejců potravin (PPP) a kontrolu dovážených potravin z třetích zemí. Nelze podceňovat formu a podmínky nabídky a prodeje potravin („prodej ze dvora“, farmářské trhy, mlékomaty, trhy, tržnice), stejně tak postupy kulinární úpravy potravin a nabídky pokrmů ve veřejném stravování. Kontrolní a monitorovací systémy vyžadují vysoké náklady (finanční i personální), nutná je vyvážená právní podpora ve vztahu k PPP, a současně společnost také očekává vysokou efektivitu a účelnost takto vynaložených prostředků. Hodnocení biologické bezpečnosti se tedy musí opírat o odborné posouzení rizika včetně zohlednění sociálně-ekonomických vazeb v rámci pragmatického přístupu.

Popis současného stavu

V současné době existuje několik faktorů, které jsou možnou příčinou vzestupu významu bakteriálních infekcí a často souvisí s fenoménem globalizace. Jedná se o nárůst intenzity mezinárodního obchodu s živočišnými komoditami, rozvoj cestovního ruchu, vzrůstající počet osob postižených defektem imunity, rostoucí rezistence bakterií k antibiotikům. Otázka chorob a infekcí přenosných přímo, či nepřímo mezi zvířaty a lidmi (zoonózy) a

snižování incidence zoonotických bakterií a parazitů v chovech hospodářských zvířat je zabezpečena kontrolní činností veterinární správy²⁵. Jen ze zdravého zvířete je potenciál k produkci bezpečné potravin. Na kontrolách a monitorování mikrobiální kontaminace potravin se podílí kontrolní organizace rezortu zemědělství, v oblasti veřejného stravování a při šetření výskytu infekčních onemocnění z potravin v celém potravinovém řetězci sledují mikrobiální kontaminaci potravin orgány rezortu zdravotnictví (OOVZ), a v rámci svých projektů též výzkumné ústavy a vysoké školy a nakonec i samotní PPP. Nařízení (ES) č. 2073/2005²⁶, o mikrobiologických kritériích pro potraviny v současnosti stanovuje pravidla, pro mikrobiologickou bezpečnost potravin uváděných na trh, a také kritéria hygieny jejich výrobního procesu, včetně prováděcích pravidel pro PPP v návaznosti na nařízení (ES) č. 852/2004²⁷ o hygieně potravin. Od roku 2014 také probíhají činnosti na základě rozhodnutí (ES) č. 652/2013²⁸, o sledování (monitoringu) antimikrobiální rezistence zoonotických a komenzálních bakterií v potravním řetězci. Jejich součástí je také sledování pro humánní populaci rizikových typů rezistencí bakterií (rozšířené β -laktamázy, karbapenamázy). Lze očekávat, že na základě probíhajícího sledování v blízké budoucnosti dojde k úpravě evropské legislativy ve smyslu rozšíření spektra kritérií pro hodnocení mikrobiální bezpečnosti potravin i o výše jmenované položky.

Mezi prioritami pro veřejné zdraví figurují zejména bakterie *Salmonella* spp., *Campylobacter* spp., verotoxigenní *Escherichia coli* (VTEC), *Listeria monocytogenes*, *Cryptosporidium* spp., *Echinococcus granulosus/multilocularis* a parazit *Trichinella spiralis*. Z bakteriálních původců se kromě výše zmíněných sleduje také *Yersinia enterocolitica*. V současné době je rovněž diskutován problém s významným původcem infekcí spojených se zdravotní péčí - *Clostridium difficile*. Ze sledovaných parazitů je nutné dále zmínit *Anisakis* spp., *Echinococcus* spp., *Taenia saginata*, a také virová onemocnění způsobená noroviry a virovou hepatitidu typu E.

²⁵ Směrnice 2003/99/ES, o sledování zoonóz a jejich původců, o změně rozhodnutí Rady 90/424/EHS a o zrušení směrnice Rady 92/117/EHS (transpozice – vyhláška 356/2004 Sb., o sledování (monitoring) zoonóz a původců zoonóz.

²⁶ Nařízení (ES) č. 2073/2005, o mikrobiologických kritériích pro potraviny

²⁷ Nařízení (ES) č. 852/2004, o hygieně potravin

²⁸ Prováděcí rozhodnutí (ES) č. 652/2013, o sledování a ohlašování antimikrobiální rezistence zoonotických a komenzálních bakterií

Sledování se provádí na těch stupních potravního řetězce, které jsou nejvhodnější pro uvedené zoonózy nebo jejich původce a to na úrovni primární produkce a/nebo v jiných fázích potravního řetězce, včetně potravin a krmiv. Měla by se vytvořit a přijmout opatření pro taková sledování, která by zahrnovala nejen zoonotické původce, ale také, pokud představují hrozbu pro veřejné zdraví, i další původce např. *Toxoplasma gondii* a jiné, již zmíněné parazity. Obecně značné riziko mohou představovat potraviny přímo konzumované bez předchozího tepelného ošetření jak rostlinného, tak i živočišného původu (ready-to-eat).

Znepokojující je vznik a šíření odolnosti na antimikrobiální látky (jako antimikrobiální léčivé přípravky a antimikrobiální přídatné látky v potravinách), což je indikátor, který by se měl intenzivně sledovat. Vhodné by mohlo být zejména sledování indikativních organismů. Takové organismy představují zásobárnu genů odolnosti, které se mohou přenášet na patogenní bakterie.

Významný podíl na bakteriálních alimentárních onemocněních člověka v ČR i v Evropě mají bakterie rodu *Campylobacter*. Hlavním zdrojem infekce jsou potraviny a suroviny živočišného původu, zejména drůbež. Od roku 2007 se do popředí dostávají infekce způsobené kampylobaktery, které jsou nejčastější příčinou bakteriálních alimentárních infekcí člověka. V roce 2014 bylo hlášeno v ČR 20.902 případů těchto onemocnění, což představuje 14% nárůst v porovnání s rokem 2013, kdy bylo hlášeno celkem 18.389 případů (SZÚ – EPIDAT). S incidencí 199 hlášených infekcí na 100.000 obyvatel patří ČR v rámci Evropy ke státům s nejvyšším výskytem kampylobakteriózy. Pochopitelně srovnání mezi členskými státy EU ovlivňuje systém hlášení a úroveň monitoringu tohoto onemocnění v jednotlivých zemích. Česká a Slovenská republika jsou totiž jediné dvě členské země, které aplikují v případě této nákazy systém aktivní surveillance.

Jakého stavu chceme dosáhnout, benefity

V souladu s materiálem MZe „Strategie bezpečnosti potravin a výživy 2014 – 2020“²⁹ jsou na úseku mikrobiální bezpečnosti potravin základními cíli: umožnění výroby a uvádění pouze bezpečných potravin na trh, poskytování ověřených informací z oblasti bezpečnosti a kvality potravin a tím posílení ochrany spotřebitelů a jejich oprávněných zájmů.

²⁹ Usnesení vlády ČR ze dne 8. ledna 2014 č. 25, k návrhu “Strategie bezpečnosti potravin a výživy 2014 – 2020”

Sběr dat o výskytu zoonóz a jejich původců u zvířat, v potravinách, krmivech a u lidí je nutný pro určení trendů a zdrojů zoonóz. Při sledování stavu by se měla dávat přednost zoonózám představujícím největší riziko pro zdraví lidí. Systémy sledování však musí též umožňovat odhalování vznikajících nebo již nově vzniklých zoonotických chorob, nových kmenů zoonotických organismů, a musí fungovat jak na národní, tak i na mezinárodní úrovni (sdílení dat - data-warehouse). Incidence a prevalence onemocnění mikrobiálního původu z potravin je vhodným a již zavedeným indikátorem. Je však nutné přehodnotit dostatečnost (kapacitu a rychlost) diagnostiky a její schopnost specifikovat původce ve vazbě na potraviny pro účely objektivního hodnocení (i v mezinárodním měřítku).

Samozřejmým předpokladem je implementace budoucích legislativních změn evropského práva v této oblasti zahrnující jejich včasné začlenění do národních metodik tak, aby byla zajištěna kontinuita testování a tím i ochrana spotřebitelů a výrobců potravin.

Jaké jsou předpoklady pro splnění aktivity

Kontrolní a monitorovací mechanismy fungují, sdílení závažných informací na úrovni národních kompetentních orgánů je zavedeno, na mezinárodní úrovni jsou zavedeny systémy rychlého varování. Na základě prokazovaných skutečností je nutné stanovit intervenční opatření snižující rizika infekce člověka (např.: opatření v chovech, úprava provozních podmínek na jatkách, organizace porážek). Nezbytnou součástí dosažení cíle je edukace spotřebitelů. Dále je nutné zajistit dostatek erudovaných odborníků, kteří mají potřebné teoretické, ale hlavně praktické zkušenosti s identifikací méně často se vyskytujících nebezpečných agens.

Jaká jsou rizika plnění

Podfinancování dosud fungujících systémů, zastavení/zbrzdění investic do inovací laboratorní techniky, omezení odborných kapacit. Svůj podíl rovněž může mít nedostatečná edukace spotřebitelů, kteří svým nevhodným chováním a zacházením s potravinami výrazně ovlivňují výskyt a šíření infekčních agens v potravinách (vazba na potravinovou gramotnost).

Časový rámec

Jedná se o trvalý proces – 2015 – 2020.

Indikátory benefitů

V oblasti ochrany veřejného zdraví, snižování incidence a prevalence onemocnění lidí způsobených nákazou z potravin zoonotickými a patogenními organismy.

V oblasti produkce bezpečných potravin – snižování četnosti nevyhovujících zjištění patogenních mikroorganismů v rámci pravidelné monitorovací činnosti u potravin živočišného a rostlinného původu.

V oblasti legislativní - splnění ustanovení vyhlášky č. 356/2004 Sb., o sledování (monitoringu) zoonóz a původců zoonóz, podle vyhlášky č. 299/2003 Sb., o opatřeních pro předcházení a zdolávání nákaz a nemocí přenosných ze zvířat na člověka a podle rozhodnutí č. 2013/652/EU o sledování a ohlašování antimikrobiální rezistence zoonotických a komenzálních bakterií.

Jednoznačným identifikátorem benefitů je zlepšení ukazatelů dodržování stávajících i budoucích kritérií pro mikrobiologickou bezpečnost potravin a kritérií hygieny jejich výrobního procesu, které jsou adekvátní zárukou zdravotní nezávadnosti potravin a ochranou cílového konzumenta. Konkrétní výsledky dodržování opatření lze sledovat v systému EPIDAT (hlášení infekčních onemocnění v České republice) a v ročních zprávách EFSA.

5.1.4 Hodnocení expozice populace chemickým látkám z předmětů určených pro styk s potravinami

Identifikace problému

V současné době se jedním z významných zdrojů kontaminace potravin stávají jejich obaly a další předměty, které s potravinami přicházejí do styku. Tato skutečnost se projevila i v řadě celoevropských “potravinových krizí”, které, jak evropské instituce, tak i národní kompetentní úřady členských států, musely řešit.

Rozvoj výroby obalů a zavedení nových moderních technologií, využití nanomateriálů, umožnilo výrobu zcela nových typů obalů, včetně tzv. aktivních a inteligentních obalových prostředků, které umožnily prodloužení doby trvanlivosti potravin. Toto však znamená, že se tím prodlužuje i doba kontaktu obalu s balenou potravinou a tím se zvyšuje riziko přechodu nežádoucích, často vysoce toxických látek jako jsou karcinogeny, mutageny a látky toxické pro reprodukci, do potravin. Dalším rizikovým faktorem je stále se zvyšující podíl využití recyklovaných materiálů pro výrobu

potravinářských obalů a předmětů určených pro styk s potravinami. Ekonomický tlak na podnikatelské subjekty a konkurenční prostředí často vede k tomu, že u těchto materiálů před uvedením na trh není adekvátně ověřována jejich bezpečnost a vhodnost pro dané použití. Důvodem není vždy jen neochota producentů provádět testování výrobků, ale často jde i o absenci vhodných zkušebních metod, jejichž vývoj zaostává za vývojem technologií balení potravin.

Systémy úřední kontroly musí být organizovány tak, aby umožňovaly posouzení souladu s normami pro bezpečnost těchto výrobků, definovaných v právních předpisech. Jedná se obvykle o velmi nákladný systém a to jak s ohledem na počet kvalifikovaných, dobře vyškolených inspektorů, tak i technického a materiálního vybavení dozorových orgánů, včetně zavedení vhodných, vysoce citlivých metod pro ověřování bezpečnosti použitých materiálů.

Popis současného stavu

V ČR jsou v současné době materiály a předměty určené pro styk s potravinami pod působností zákona č. 258/2000 Sb., o ochraně veřejného zdraví³⁰ a jeho prováděcího předpisu - vyhlášky MZ ČR č. 38/2001 Sb., o hygienických požadavcích na výrobky přicházející do styku s potravinami a pokrm³¹. Evropské i národní opatření, pokud mají účinně chránit zdraví spotřebitelů, musí být založeny na principech analýzy rizika, jehož nedílnou součástí je i hodnocení zdravotních rizik založené na dostupných vědeckých důkazech a prováděné nezávislým, objektivním a transparentním způsobem. Hodnocením zdravotních rizik pro tuto oblast je pověřen Státní zdravotní ústav. K tomuto účelu je nezbytné zavedení systému nezávislého monitorování expozice populace chemickým látkám, které se uvolňují a následně migrují do balených potravin, či potravin, které jsou s předměty ve styku. Zahrnutí této kategorie výrobků do stávajícího systému monitorování dietární expozice a využití získaných údajů bude poskytovat hodnotitelům rizik data přímo využitelná pro charakterizaci rizika. Toto umožní manažerům rizika rozhodování založené na vědeckých důkazech, což umožní zejména navrhnout legislativní opatření, která by účinně regulovala potenciální zdravotní rizika.

³⁰ Zákon č. 258/2000 Sb., o ochraně veřejného zdraví a o změně některých souvisejících zákonů

³¹ Vyhláška MZ ČR č. 38/2001 o hygienických požadavcích na výrobky určené pro styk s potravinami a pokrm

Jakého stavu chceme dosáhnout, benefity

Cílem je shromáždění dat o expozici populace či jednotlivých populačních skupin, které dosud nikdo v ČR neviduje. Prostředkem je vytvoření databáze pro sběr dat a informací o zdravotních rizicích z vybraných druhů materiálů a podle jejich způsobu použití. Analýzou získaných informací poté iniciovat podněty pro preventivní a nápravná opatření realizovaná jak dozorovými orgány, tak i podnikatelskou sférou, zejména výrobci obalů a jejich uživatelů, tj. potravinářský průmysl. Dalším cílem je vzdělávání zástupců průmyslu a za využití vhodných metod sociálního marketingu i motivovat širokou veřejnost k správnému používání předmětů, které přicházejí do styku s potravinami.

Jaké jsou předpoklady pro splnění aktivity

Předpokladem pro splnění aktivity je udržitelné financování personálních kapacit, provozu a modernizace vybavení SZÚ a orgánů dozoru a ochota podnikatelské sféry spolupracovat a přijímat navrhovaná opatření.

Jaká jsou rizika plnění

Nedostatek dostupných informací a relevantních dat o spotřebě potravin balených do určitého typu obalového systému, o složení těchto obalů a způsobu použití, dále neochota politické reprezentace vyčlenit adekvátní prostředky na monitorování expozice populace vybraných xenobiotikům z potravin, jejichž zdrojem mohou být materiály předmětů přicházejících do styku s potravinami, neochota výrobců, případně dovozců materiálů určených pro styk s potravinami adekvátně testovat bezpečnost těchto výrobků a konečně neochota spotřebitelské veřejnosti přijmout zodpovědnost za své jednání a bezpečné používání materiálů a předmětů určených pro styk s potravinami.

Časový rámec

Průběžné plnění bez přerušení 2015-2022.

Indikátory benefitů

Mezi metrické indikátory budou patřit ukazatelé charakterizace rizika, mezi další indikátory benefitu lze také počítat implementaci nových hygienických

limitů/doporučení do platné legislativy, tj. národních (případně i evropských) opatření zajišťujících bezpečnost materiálů a předmětů pro styk s potravinami.

5.1.5 *Doplnění Národní databáze složení potravin*

Identifikace problému

Národní databáze (tabulky) složení potravin, která je využívána širokou skupinou uživatelů, protože představuje referenční zdroj informací, by měla obsahovat data pro suroviny, potravinářské výrobky a pokrmy, které jsou v daném státě konzumovány a jsou k dispozici na trhu. Národní databáze v ČR, bohužel, zatím obsahuje převážně data pro suroviny, nikoli pro potravinářské výrobky a pokrmy, které jsou ale zásadní pro nutriční epidemiologii.

Popis současného stavu

Agendu Národní databáze složení potravin (NDB) zajišťuje Ústav zemědělské ekonomiky a informací z pověření MZe ČR ve spolupráci s Mezinárodní sítí pro informační zdroje o potravinách EuroFIR (European Food Information Resource Network). Projekt je řešen v rámci úkolu, který je financován z prostředků přidělených MZe. Dozor a gesci nad realizací projektu vykonává Úřad pro potraviny při MZe. Od 2010 ÚZEI zajišťuje agendu kontaktního místa pro spolupráci EuroFIR AISBL. ÚZEI zajišťuje tyto aktivity: sběr dat, jejich dokumentace a zveřejnění online³², správa a aktualizace online verze databáze, propagace databáze.

Při výběru zdrojů dat jsou zohledňovány možnosti, které jsou běžně používány v zahraničí: data získaná chemickou analýzou potravin, tuzemská a zahraniční literatura, výpočty a expertní odhady, případně data od výrobců. Analýza potravin je podporována MZe, které každý rok poskytuje prostředky na pro určitou skupinu potravin. V posledních letech byla pozornost zaměřena na suroviny pro potravinářský průmysl v rozsahu výživových údajů nezbytných pro splnění budoucího povinného nutričního značení podle nařízení (EU) č. 1169/2011³³ (energetická hodnota, obsah tuků, nasycených mastných kyselin, sacharidů, cukrů, bílkovin a soli).

³² url: www.nutridatabaze.cz

³³ Nařízení (EU) č. 1169/2011, o poskytování informací o potravinách spotřebitelům, o změně nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 1924/2006 a (ES) č. 1925/2006 a o zrušení směrnice Komise

On-line verze zajišťuje hlavní funkční požadavky na tento typ informačního zdroje: zveřejnění dat o složení potravin v přehledné formě, vyjádření hodnot na 100 g jedlého podílu potravin, přiřazení citace ke každé zveřejněné hodnotě, zpřístupnění nástrojů pro vyhledávání, zajištění mutace webu v angličtině. Aplikace je přístupná zdarma. Nad rámec těchto požadavků online verze obsahuje i nástroje pro zviditelnění českých potravin. Při budování databáze jsou využívány zkušenosti a znalostní potenciál zahraničních databázových center a metodické zázemí EuroFIR³⁴.

Ve stádiu záměru je ustavení Koordinační skupiny pro NDB, která by měla být složena z představitelů hlavních uživatelských skupin.

Jakého stavu chceme dosáhnout, benefity

Hlavním cílem je vybudovat faktografickou databázi, která bude relevantním a uznávaným zdrojem informací o nutričním složení potravin pro Českou republiku. Předpokladem k docílení tohoto stavu je doplnění dat o složení potravinářských výrobků. Databáze by tak získala výrazně vyšší informační hodnotu jako referenční databáze pro Českou republiku. Jednoznačným benefitem by bylo její využití pro široké spektrum nutričních agend, které jsou nezbytné hodnocení nutričního stavu jednotlivce, skupin států a pro mezinárodní srovnávání. V oblasti nutričních agend je referenční databáze nezbytná pro definování vhodných dietních a stravovacích režimů, identifikace nutričních potřeb obyvatelstva, stanovení výživových dávek a výživové poradenství. Existence databáze je hlavním předpokladem pro vývoj a monitoring výživové politiky států a potravinové legislativy. Je samozřejmě nepostradatelná i pro využití dalšími cílovými skupinami uživatelů. Formát on-line verze databáze poskytuje prostor i pro doplňkové benefity, například v turistickém ruchu či propagaci českých potravin, neboť v on-line verzi jsou k dispozici nástroje pro jejich zviditelnění.

Jaké jsou předpoklady pro splnění aktivity

Předpokladem pro splnění aktivity je zajištění průběžné aktualizace databáze, existující funkční systém pro dokumentaci a zveřejňování dat, jeho udržitelnost v dalším období a

87/250/EHS, směrnice Rady 90/496/EHS, směrnice Komise 1999/10/ES, směrnice Evropského parlamentu a Rady 2000/13/ES, směrnic Komise 2002/67/ES a 2008/5/ES a nařízení Komise (ES) č. 608/2004

³⁴ url EuroFir: <http://www.eurofir.org/>

zachování spolupráce s EuroFIR. Klíčovým předpokladem je zajištění prostředků pro průběžné chemické analýzy potravin a rozšíření spektra analyzovaných položek o skupinu potravinářských výrobků v dostatečném rozsahu sledovaných nutrientů. Při snížení nákladů hrají zásadní roli vstupy producentů potravin, kteří mohou data poskytovat bez nutnosti vše analyzovat. Založení pracovní koordinační skupiny pro NDB by mohlo přispět k lepšímu vybalancování požadavků jednotlivých skupin uživatelů databáze, např. k rozhodnutí o výběru potravin nutných pro zařazení do databáze a ke spektru požadovaných nutrientů.

Jaká jsou rizika plnění

Předpokladem pro vybudování referenční databáze je financování z prostředků resortů MZe ČR, případně i MZ ČR. Dalším rizikem je neochota producentů potravin poskytovat spolehlivá data o nutričním složení jimi produkováných výrobků.

Časový rámec

Budování databáze není jednorázová aktivita. Agendu je nezbytné zajišťovat průběžně, aby údaje v databázi odrážely aktuální situaci na trhu a ve spotřebě potravin.

Indikátory benefitů

Veřejně dostupná, průběžně aktualizovaná, referenční Národní databáze složení potravin, pro Českou republiku. Transparentní nastavení systému poskytování dat, zejména dat přímo od výrobců.

5.1.6 Posuzování nově hrozících zdravotních rizik z potravin

Identifikace problému

Česká republika by měla být dostatečně připravena detekovat a řešit nově hrozící rizika spojená s výskytem nebezpečných fyzikálních, biologických a chemických agens v potravinách. Rozsah nových rizik je tak velký, že je nezbytná spolupráce na mezinárodní úrovni. Podobně jako v případě bezpečnostní politiky země, i v oblasti nově hrozících rizik z potravin je ČR poměrně konzervativní, hodně spoléhá na pomoc zvenčí (EU) a na dobrovolnou aktivitu univerzit a institucí. Informace jsou ad hoc diskutovány v rámci meziresortní Koordinační skupiny pro bezpečnost potravin při MZe ČR (KSBP), ale nelze zatím hovořit o systematické péči věnované této problematice. Ta by vyžadovala určitou systemizaci a reporting, který by dovilil s předstihem alokovat

potřebné kapacity do institucí schopných řešit tato nová rizika (např. diagnostiku, vědecky podloženou komunikaci s odborníky i veřejností).

Popis současného stavu

Český trh s potravinami je vysoce otevřený z hlediska importu i exportu potravin, zejména v rámci EU. Samotné přistoupení k EU vedlo k závazku všech zemí spolupracovat na všech frontách při kontrole potravin, protože pro jednotlivé země by to byl nezvládnutelný úkol. Dělbá práce je na poměrně dobré úrovni. Existuje např. systém rychlého varování pro potraviny a krmiva (RASFF), který je v provozu 24 hod 7 dnů v týdnu. Tímto systémem si země sdělují potřebné informace vedoucí k aktivitám kontroly. Samozřejmě mohou existovat nové poznatky, které zatím úplně běžné pro výkon kontroly nejsou. V tom případě se iniciuje skupina pro tzv. emerging risks (Emerging Risks Exchange Network; EREN), která existuje při Evropském úřadu pro bezpečnost potravin a ČR v ní má svého zástupce. Tato skupina se zabývá tipováním potenciálních rizik globálně a iniciuje případná cílená šetření, kterých se často účastní i ČR³⁵. Jako příklad aktivit v oblasti systému ER některých zemích EU lze uvést zaměření např. na: statistické modelování, která identifikují metody snižování rizika výskytu mykotoxinů v potravinovém řetězci, zvláštní surveillance programy pro vyhledávání nebezpečí/rizik ve vztahu k potravinám, dohled nad zoonózami, vědecké projekty zabývající se prevalencí antibiotické rezistence (Rakousko); aplikaci kvantitativních rizikových modelů pro pesticidy, mykotoxiny, morfin v máku (Maďarsko); invazivní druhy cizích rostlin, diagnostiku rostlin a jejich rozdělení, budování center pro zdraví divoce žijících zvířat a sledování vektorů, zoonózy a jejich včasná identifikace a varování před nimi, společné aktivity státu a výzkumných institucí pro zlepšení zdraví zvířat, atd. (Holandsko).

Jakého stavu chceme dosáhnout, benefity

Cílem je dosáhnout stavu, kdy jsou nově hrozící rizika z potravin pravidelně diskutována v nově ustavené meziresortní pracovní skupině. Tato skupina by měla zpracovávat minimálně 1x ročně zprávu, se kterou by v případě nutnosti dále pracovala KSBP při MZe ČR. Jednoznačným benefitem by byla zlepšená schopnost státní správy reagovat na nová rizika, podpořit financování jejich výzkumu, diagnostiky či tvorby doporučení

³⁵ Annual report on the Emerging Risks Exchange Network 201, European Food Safety Authority (EFSA), Supporting Publications 2012:EN-280.

v dostatečném předstihu. Zpráva by měla navazovat zejména na informace EREN EFSA, měla by jednoznačně doporučit, která z nových rizik se jeví jako relevantní pro ČR a z jakých důvodů. Současně by měla signalizovat směr doporučených opatření pro ČR.

Jaké jsou předpoklady pro splnění aktivity

Předpokladem pro splnění aktivity je schválení vytvoření nové skupiny pro „emerging risks“ v ČR (ERCZ), která by měla zahrnovat zejména experty z resortů zdravotnictví a zemědělství a iniciace její práce.

Jaká jsou rizika plnění

Rozhodnutí o koordinaci práce skupiny by mělo být schváleno KSBP při MZe. Vzhledem k tomu, že problematika zasahuje hlouběji do problematiky produkce potravin, měla by být koordinace svěřena MZe ČR, ovšem s účastí expertů MZ ČR. Jiná rizika nejsou známá.

Časový rámec

Rozhodnutí o ustavení pracovní skupiny může proběhnout v roce 2015/2016.

Indikátory benefitů

Metrické indikátory neexistují. Výsledkem práce bude zpráva/popis situace předkládaná k projednání na KSBP MZe ČR, která bude moci s informacemi dále pracovat, včetně stanovení priorit pro grantové programy, zaměření institucionálního výzkumu, atd.

5.2 Klíčová priorita č. 2: Řízení zdravotních rizik

5.2.1 Koordinace a rozvoj činnosti kontrolních orgánů pro potraviny (se zaměřením na roli OOVZ)

Identifikace problému

Novelou zákona č.110/1997 Sb., o potravinách a tabákových výrobcích³⁶, došlo ke změně kompetencí dozorových organizací pro potraviny (Státní zemědělská a potravinářská inspekce, Státní veterinární správa). Z těchto důvodů je v kontextu „Národní strategie ochrany a podpory zdraví a prevence nemocí“ (Zdraví 2020) potřebné ve stávající situaci potvrdit významnou roli Orgánů ochrany veřejného zdraví (OOVZ) i v oblasti bezpečnosti potravin.

³⁶ Zákon č. 110/1997 Sb. o potravinách a tabákových výrobcích a o změně a doplnění některých souvisejících zákonů, ve znění zákona č. 139/2014 Sb.

Popis současného stavu

Postavení a kompetence OOVZ upravují zejména národní právní předpisy – kompetenční zákon (č.2/1969 Sb.)³⁷, zákon o ochraně veřejného zdraví (č.258/2000 Sb.)³⁸, a to v oblasti kontroly potravin/pokrmů a materiálů a předmětů určených pro styk s potravinami, a zákon o potravinách (č.110/1997 Sb.). Předmět dozoru, kromě citovaných právních norem, stanoví také příslušná nařízení EU, zejména nařízením (ES) č. 178/2002 a nařízením (ES) č. 852/2004³⁹, úřední kontroly upravuje nařízením (ES) č. 882/2004⁴⁰. OOVZ má současně navíc působnost v ochraně zdraví, definovanou zákonem č. 258/2000 Sb. Nabytím účinnosti novely zákona č.110/1997 Sb., o potravinách je kompetence OOVZ vymezena následujícím způsobem:

1. Vykonávají státní dozor nad dodržováním povinností stanovených tímto zákonem a zákonem o ochraně veřejného zdraví pro poskytování stravovacích služeb,
2. Vykonávají státní dozor nad dodržováním povinností stanovených tímto zákonem a zvláštním právním předpisem ke zjištění příčin poškození nebo ohrožení zdraví a zamezení šíření infekčních onemocnění nebo jiného poškození zdraví z potravin.

Jakého stavu chceme dosáhnout, benefity

V dané situaci patří mezi priority OOVZ v oblasti ochrany veřejného zdraví, zahrnující i bezpečnost potravin, zejména:

1. Zvýšení kvality a efektivity dozorové činnosti, prostřednictvím soustředění dozorové činnosti zejména na hygienický standard provozoven, technologie, výrobky a s tím související možná zdravotní rizika, provádění auditů systémů řízení bezpečnosti potravin (postupy na principu HACCP), problematiku látek nebo produktů vyvolávajících alergie a intolerance, oblast klamání spotřebitele, včetně značení.

³⁷ Kompetenční zákon je zákon č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy České republiky, kterým se určují jednotlivé ústřední orgány a upravuje jejich působnost

³⁸ Zákon č. 258/2000 Sb., o ochraně veřejného zdraví a o změně některých souvisejících zákonů

³⁹ Nařízení (ES) č. 852/2004, o hygieně potravin

⁴⁰ Nařízení (ES) č. 882/2004, o úředních kontrolách za účelem ověření dodržování právních předpisů týkajících se krmiv a potravin a pravidel o zdraví zvířat a dobrých životních podmínkách zvířat.

2. Zaměření na plánovaná mikrobiologická a chemická vyšetření potravin (pokrmů). Zvýšit se musí i cílená sledování identity pokrmů a rozpracovaných pokrmů a polotovarů.
3. Zdokonalování systémů řízení kvality rozšířením certifikace systému - ČSN ISO 9001.
4. Posílení jednotného metodického vedení dozorové činnosti a komunikace se zpětnou vazbou
5. Zvýšit transparentnost výkonů dozoru pro veřejnost, podobně jako činí další dozorové organizace pro potraviny v ČR.
6. Zdokonalit spolupráci s dalšími dozorovými organizacemi s cílem minimalizovat duplicity a zvýšit kvalitu práce.

Realizací dojde ke zvýšení kvality práce, efektivitě dozorové činnosti, transparentnosti a v konečném důsledku i ke zvýšení ochrany zdraví a zájmů spotřebitelů.

Jaké jsou předpoklady pro splnění aktivity

Výchozí kapacity jsou dobrým předpokladem pro dosažení cílů.

Jaká jsou rizika plnění

Nedostatek finančních prostředků, politická rozhodnutí ve věci změny kompetencí dozorových organizací.

Časový rámec

Průběžně v letech 2015 – 2020.

Indikátory benefitů

Metrické indikátory popisující výkony/výsledky OOVZ a nepřímo i indikátory popisující bezpečnost potravin.

5.2.2 Národní databáze dat popisujících bezpečnost potravin v ČR

Identifikace problému

Neexistence sdíleného (jednotného) úložiště dat popisujících bezpečnost potravin využitelných při predikčním hodnocení zdravotních rizik různorodých agens, biologických, chemických a fyzikálních, na národní úrovni.

Popis současného stavu

Česká republika všechna data poskytuje koordinovaně od roku 2011 v rámci aktivity DATEX CZ, ale souběžně poskytuje např. data o pesticidech SZPI (současně je dává i do systému DATEX CZ), data o zoonózách poskytuje SVS, atd. Pracovištěm, které bylo pověřené soustředěním, archivací, kontrolou a hromadným odesláním dat z monitoringu cizorodých látek v České republice, je Státní zdravotní ústav v Praze. Tato data jsou přístupná pouze účastníkům systému, nejsou přístupná třetím stranám, včetně veřejnosti. Za této situace začalo MZe budovat „Datový sklad“ pro data z monitoringu cizorodých látek, na platformě SAS Visual Analytics, s cílem převzít roli autority.

Jakého stavu chceme dosáhnout, benefity

Vytvoření sdíleného úložiště dat využitelných při hodnocení zdravotních rizik umožňující on-line přístup k datům jak poskytovatelům dat, tak v odpovídajícím formátu laické veřejnosti, kompatibilní se systémem EFSA, vč. aplikace vhodného softwarového nástroje pro práci s daty, jako nezbytného výchozího bodu pro hodnocení expozice a charakterizaci zdravotních rizik sloužících ke každodennímu řízení a komunikaci v oblasti bezpečnosti potravin a výživy na národní úrovni a pro spolupráci s EFSA. Předpokládá se následující benefit:

1. on-line dostupnost dat od všech producentů z jednoho místa (existuje již dnes)
2. možnost zpřístupnění v odpovídajícím formátu třetím stranám, včetně laické veřejnosti
3. zjednodušení poskytování dat EFSA

Jaké jsou předpoklady pro splnění aktivity

Dostatečná finanční podpora resortu MZe ČR pro budování; ve směru klasifikace potravin i spolupráce s resortem MZ ČR, posléze poskytování dat do tohoto sdíleného systému.

Jaká jsou rizika plnění

Financování informačních technologií a kvalifikovaná správa nové databáze, protože nejde jen o zřízení úložiště, ale také kvalifikovanou akceptaci dat vkládaných do systému správcem.

Časový rámec

MZe ČR předpokládá vybudování skladu do roku 2020.

Indikátory benefitů

Existence sdíleného datového úložiště.

5.2.3 Rozvoj systémů surveillance bezpečnosti potravin (Nutrivigilance)

Identifikace problému

V současnosti lze pozorovat obrovský nárůst biodiversity potravin na trhu v ČR a celé EU. Z původních cca 3500 položek potravin v nabídce obchodní sítě v ČR v roce 1991 se nyní počet položek dostupný na trhu v EU (tedy i v ČR) odhaduje na cca 350000 položek potravin⁴¹. Zároveň je zřetelný velký inovační tlak na potraviny. Všechny tyto “nové” potraviny nelze z hlediska negativního působení na lidský organismus předem absolutně spolehlivě otestovat, a proto se mohou v populaci milionů jedinců objevit po jejich konzumaci neočekávané nežádoucí zdravotní reakce, které mohou vést i k vážnému poškození lidského zdraví⁴².

Popis současného stavu

V EU již byla popsána celá řada případů, kdy konzumace “nových” potravin s sebou přinesla poškození zdraví spotřebitele^{43 44 45}. V některých zemích (např. ve Francii a Itálii) již delší dobu fungují systémy, kde jsou tyto informace o nežádoucích zdravotních reakcích po konzumaci “nových” potravin sbírány, a to díky hlášením od odborné veřejnosti (lékaři, farmaceuti...). V České republice neexistuje žádná databáze, kde by byly shromažďovány informace o konkrétních potravinách a nežádoucích zdravotních reakcích, které se po jejich konzumaci objevily (s výjimkou infekčních onemocnění). Není ani ze zákona dáno, jako je tomu v případě léčiv, či kosmetických přípravků, aby tyto reakce byly někam povinně hlášeny. Současně se ale zvyšuje zájem veřejnosti,

⁴¹ RUPRICH, J. Seminář – konzultace k projektu VV CZVP SZÚ: NUTRIVIGILANCE CZ. Přednáška semináře, CZVP Brno, 4.12.2014, dostupné na url: <http://nutrivigilance.szu.cz/uzivatel/publikace/nutrivigilance-uvod.pdf>

⁴² ANDERSON, C. at al. Case Study: Two Fatal Case Reports of Acute Yohimbine Intoxication. Journal of Analytical Toxicology 2013; 1–4

⁴³ BOLHAAR, S.T.H.P. at al. Allergy to jackfruit: a novel example of Bet v 1-related food allergy. Allergy, 2004; 59, 1187-1192

⁴⁴ DHANASEKARAN, R., OWENS, V., SANCHEZ, W. Chinese Skullcap in Move Free Arthritis Supplement Causes Drug Induced Liver Injury and Pulmonary Infiltrates. Case Reports in Hepatology, vol. 2013, Article ID 965092, 4 pages

⁴⁵ STADLBAUER, V. at al. Hepatotoxicity of NONI juice: Report of two cases. World J Gastroenterol, 2005; 11 (30), 4758-4760

aktivně se starat o své zdraví, mít informace, co zdraví může poškodit a spolupracovat na ochraně veřejného zdraví z důvodů růstu míry falšování potravin, které může mít i negativní zdravotní důsledky. Nedávno byly popsány ohromující negativní výsledky týkající se například falšování doplňků stravy v USA⁴⁶, odkud se řada těchto potravin importuje.

Jakého stavu chceme dosáhnout, benefity

Cílem je shromáždění dat, které dosud nikdo v ČR neviduje. Prostředkem je vytvoření portálu a současně databáze pro sběr informací o negativních zdravotních reakcích po konzumaci vybraných druhů potravin. Analýza získaných informací může iniciovat podněty pro preventivní a nápravná opatření realizovaná dozorovými orgány, zdravotníky a dalšími odborníky (podpora zdraví, vzdělávání) a vědci (hodnocení zdravotních rizik). Vytvořený systém by měl být schopen spolupráce s podobnými systémy v dalších zemích EU. V principu jde o to, sbírat zdravotní informace v rané fázi vzniku problémů, nikoliv až při větším počtu případů zejména akutního poškození zdraví spotřebitelů.

Jaké jsou předpoklady pro splnění aktivity

Existují dobré předpoklady technického zajištění nového portálu, který je již technicky budován na SZÚ a měl by sloužit pro celou odbornou i laickou veřejnost v ČR. Byly vytvořeny předpoklady pro dlouhodobou funkčnost včetně odborných znalostí a zkušeností pracovníků vyhodnocujících přijatá hlášení, IT zázemí (software pro vytvoření databáze), zachování ochrany osobních dat.

Jaká jsou rizika plnění

Rizikem plnění může být nízký zájem občanů o dobrovolné poskytnutí informací, zahlcení nerelevantními informacemi, falešná hlášení. To samozřejmě ovlivní marketing. Činnost systému se vyplatí pouze tehdy, pokud bude akceptován ostatními organizacemi zabývající se ochranou veřejného zdraví a kontrolou potravin. Financování systému se nejeví být příliš nákladné a kopíruje přístupy známé z oblasti farmakovigilance a kosmetovigilance. Ty jsou ale zakotveny v předpisech jako povinná hlášení.

Časový rámec

⁴⁶ DNA tests find many herbal supplements are not what they say; EU Food Policy: February 6, 2015, 10-11.

Technický vývoj projektu NUTRIVIGILANCE CZ probíhá od roku 2014. V průběhu roku 2014 byl připraven základní modul pro webovou komunikaci (portál), pomocí kterého bude moci odborná i laická veřejnost sdělovat informace spojené s negativním zdravotním efektem po konzumaci vybraných druhů potravin. Zkušební provoz systému (beta verze) probíhá od roku 2015. V tomto roce se očekává vývoj interních funkcí (např. zpracování do databází, systém klasifikace hlášení, atd.). Pokud bude vývoj úspěšný, systém by měl být spuštěn během roku 2016. Jeho praktický provoz/adaptace na zkušenosti s veřejností se tak očekává v letech 2016-2020.

Indikátory benefitů

Metrické indikátory zahrnují počty hlášení a jejich relevanci pro management zdravotních problémů spojených s konzumací potravin. Předpokládá se sumarizace a hodnocení relevance v pravidelných intervalech.

5.3 Klíčová priorita č. 3: Komunikace zdravotních rizik a vzdělávání

5.3.1 Potravinová gramotnost

Identifikace problému

V České republice se dlouhodobě nevěnuje příliš velká pozornost komplexnímu pohledu na potraviny, ať podle zdravotních, či bezpečnostních hledisek. Spotřebitelé jsou nedostatečně informováni a na odpovídající úrovni nejsou ani znalosti všech provozovatelů potravinářských podniků. Na jedné straně chybí ucelený přehled o znalostech spotřebitelů, na straně druhé chybí cílená a systematická edukace všech věkových skupin, a to včetně odborné veřejnosti, která by vedla k dostatečné potravinové gramotnosti, tedy k takovému chování spotřebitele, které neohrozí změnu bezpečnosti jím nakupovaných, původně bezpečných potravin a pozitivně tak ovlivní zdraví spotřebitele (bezpečnost a nutriční hodnota). Zároveň zatím neexistuje sjednocená veřejná národní databáze popisující bezpečnost potravin v ČR, ale ani spotřebitelsky přívětivé webové stránky, které by měly podporu nejen veřejných národních autorit, ale i dalších společenských organizací a které by poskytovaly ucelené informace o potravinách.

Popis současného stavu

Distribuce bezpečných potravin je nezbytná, jak z hlediska zdravotního, sociálního i hospodářského. Je zároveň nezbytnou podmínkou vyhovění požadavkům potravinového

práva⁴⁷. Vnímání spotřebitelů se sice v souvislosti s nedávnými krizemi s bezpečností potravin posunulo směrem k vyšší úrovni informovanost na obalech potravin, avšak spotřebitelé v ČR stále neumí s poskytovanými informacemi pracovat a plně je využívat. Bezpečnost potravin je prioritní otázkou veřejného zdraví a ekonomických aspektů, která se dotýká několika resortů (MZe, MZ a MF), avšak do budoucna by se mělo uvažovat i o zapojení dalších (MŠMT, příp. MMR).

Spotřebitelé se ve svém úsudku musí spoléhat na informace, které jim poskytují třetí strany, a to zejména provozovatelé potravinářských podniků, národní autority, ale i odborná veřejnost (lékaři, výživoví poradci apod.). Vzniká a šíří se však celá řada nepodložených a zavádějících informací o potravinách, která mnohdy důvěru spotřebitelů, v oficiálně poskytované informace, snižují. Existují sice úspěšné webové stránky zaměřené na sdílení informací o potravinách, nevěnují se však potravinám v celé jejich šíři, tj. od zdravotních a výživových benefitů až po úspěšné vyvracení tzv. mýtů o potravinách.

Jakého stavu chceme dosáhnout, benefity

Základním cílem je pozvednout úroveň znalostí laické i odborné veřejnosti týkající se potravin jako zdroje živin, ale i látek, které mohou negativně ovlivnit zdraví spotřebitele. S tím je nutné začít již v útlém věku. Výuka k potravinové gramotnosti by měla být tudíž součástí výuky na základních, středních a vysokých školách. Do zvyšování potravinové gramotnosti by se mělo účinně zapojit právě MŠMT, které může účinně ovlivnit skladbu výuky a garantuje standardizaci nezbytné úrovně znalostí a dovedností potřebných pro získání specializace pro zdravotnické a jiné pracovníky ve výživě.

Nezbytným předpokladem je vytvoření znalostní báze v podobě portálu pro sběr dat o výživovém a zdravotním benefitu potravin, hodnocení rizik a přínosů spojených s konzumací specifických potravin, kategorií potravin, včetně tradičních potravin, propojeného s informacemi o nakládání s potravinami, jejich uchovávání apod. Tyto informace by měly být následně poskytnuty široké veřejnosti, a to zapojením všech

⁴⁷ Nařízení (ES) č. 178/2002 ze dne 28. ledna 2002, kterým se stanoví obecné zásady a požadavky potravinového práva, zřizuje se Evropský úřad pro bezpečnost potravin a stanoví postupy týkající se bezpečnosti potravin.

zúčastněných subjektů, tj. nejenom národních autorit, ale i nevládních organizací a samotných provozovatelů potravinářských podniků. Těmto informacím musí stát garantovat dostatečnou a trvalou podporu.

Dlouhodobou prioritou by mělo být ovlivnění lidského faktoru. Je nezbytné vybudovat vědecký a znalostní základ, tj. vnímání rizik ze strany spotřebitelů a jejich potřebu informace vyhledávat a správně je aplikovat. Záruka bezpečnosti potravin a jejich správné konzumace nespočívá pouze v bezpečné výrobě produktu. Je nezbytné nastavit komunikaci v rámci celého potravinového řetězce, a to včetně koncového bodu, tj. spotřebitele.

Jaké jsou předpoklady pro splnění aktivity

Nezbytným předpokladem je alokace prostředků na všech úrovních, zejm. však na MZe, MZ a MŠMT a zapojení většiny nevládních organizací tak, aby mohla být aktivita řízena jednotně. Stát by měl vymezit finanční prostředky na podporu projektů, které vyhoví naplnění cíle potravinové gramotnosti (např. kampaně ve veřejnoprávních sdělovacích prostředcích, ve veřejné dopravě apod.).

Předpokladem je zjistit úroveň znalostí spotřebitelů o potravinách. Lze využít model, který v současné době aplikuje např. SZPI, která má na svých webových stránkách pravidelnou anketu pro spotřebitele týkající se znalosti potravin⁴⁸. Podobné ankety organizovaly dříve i jiné organizace, např. SZÚ v rámci práce tzv. Vědeckého výboru pro potraviny⁴⁹. Podobnou anketu je možné umístit na webové stránky jakéhokoli zainteresovaného subjektu. Dále je možné využít formu dotazníkové akce např. na ulici. Důležité jsou profesionálně správně naformulované otázky.

Je nutné pochopit vnímání otázek souvisejících s riziky ze strany spotřebitelů, a to zejména v oblasti chápání vyváženosti mezi riziky a přínosy, a pochopení principů, které vedou k vnímání vyšší míry rizika, než které prokázala věda. Předpokladem pro zlepšení potravinové gramotnosti je shromáždění a vytvoření relevantních údajů o složení potravin a spotřebitelských modelech včetně etnických a tradičních potravin a dle možností, na základě existujících iniciativ, např. EuroFIR⁵⁰, a na základě

⁴⁸ Ankety SZPI: <http://www.szpi.gov.cz/lstlnq.aspx?nid=11319>

⁴⁹ Průzkumy názorů veřejnosti v ČR / Public surveys:
<http://czvp.szu.cz/vedvybor/pruzkumy/pruzkumy.htm>

⁵⁰ EuroFIR: <http://www.eurofir.org/>

epidemiologických, analytických a toxikologických či fyziologických údajů o chemických a biologických kontaminujících látkách.

Jaká jsou rizika plnění

Základním rizikem je neukázněnost spotřebitele a jeho nízká vůle vnímat komplexně problematiku bezpečnosti potravin. Pokud nevznikne vyhovující databáze složení potravin (včetně etnických a tradičních potravin), nebude možné potravinovou gramotnost účinně zlepšovat. Dalším rizikem bude, pokud nevznikne uživatelsky přívětivé komunikační prostředí (webové stránky, sociální sítě). Pokud se nepodaří zapojit dostatečné množství nevládních organizací, resp. dalších subjekty, budou i nadále jejich aktivity roztržštěné a nekomplexní, a to znemožní sdílení sebraných dat. Rizikem je i to, že se nepodaří odstranit mýty o potravinách.

Časový rámec

Pohybujeme se v rámci 5 let, tj. dosažení požadovaných cílů do r. 2020. Pro potřeby označování potravin a tím i zvyšování potravinové gramotnosti spotřebitelů ohledně výživových benefitů potravin, je nezbytné vytvořit kvalitní databázi nejpozději do konce r. 2016, protože od této doby bude uvádění výživových údajů na potravinách povinné.

Indikátory benefitů

Počty alimentárních onemocnění; vznik úplné a vyhovující databáze nutričního složení potravin; snížení rozsahu plýtvání s potravinami; vývoj veřejného vnímání rizik prostřednictvím interakce spotřebitelů se sdělovacími prostředky a zainteresovanými stranami, pochopení způsobů, který spotřebitelé upřednostňují při komunikaci rizik v běžných a krizových situacích; vývoj příčinných komunikačních strategií a výpovědí souvisejících s otázkami rizika; soustava účinných komunikačních strategií vůči veřejnosti.

5.3.2 *Celoživotní vzdělávání odborníků v oblasti bezpečnosti potravin*

Identifikace problému

Odborná způsobilost pracovníků v oblasti bezpečnosti potravin představuje schopnost aplikovat znalosti a dovednosti k dosažení požadovaného výkonu ve státním zdravotním dozoru (SZD). Celoživotní vzdělávání je jedním ze základních předpokladů úspěchu. V oblasti vzdělávání se dozorové orgány pro potraviny, včetně OOVZ, snaží systematicky a operativně reagovat na nová nebezpečí a rizika, nicméně stávající stav v některých ohledech zcela neodpovídá dostatečně potřebám efektivního a účinného vzdělávání. Vzdělávání by mělo být více systémově založeno, dlouhodobě plánováno a strukturováno způsobem, který navíc zajistí, že stanovené cíle jsou ověřitelné v reálné praxi. Harmonizace vzdělávacích systémů všech dozorových orgánů pro potraviny, jež souvislostí se změnami v kompetencích, se jeví jako zcela nezbytná.

Popis současného stavu

Nezbytnost jednotného školení je požadována v nařízení (ES) č. 882/2004⁵¹ o úředních kontrolách, za účelem ověřování dodržování právních předpisů týkajících se potravin a krmiv a pravidel o zdraví zvířat a dobrých životních podmínkách zvířat. Ukládá příslušným úřadům v členských státech povinnost zajistit, aby byli všichni pracovníci provádějící úřední kontroly řádně vyškoleni, aby mohli plnit své povinnosti odborně a provádět úřední kontroly jednotným způsobem. Kontrolním pracovníkům je uloženo v oblasti odborné působnosti i další vzdělávání a podle potřeby účast na pravidelném doškolení. Povinné oblasti vzdělávání obsahuje příloha nařízení.

Evropská komise od roku 2006 organizuje školící kurzy na úrovni Společenství, jako doplněk školení organizovaného na vnitrostátní úrovni, a to v rámci iniciativy „Better Training for Safer Food“ (BTSF). Obsah školících modulů vychází z oblastí uvedených v kapitole I, přílohy II, nařízení (ES) č. 882/2004. Informace o školících kurzech jsou prostřednictvím národního kontaktního bodu pro BTSF distribuovány kontaktním bodům jednotlivých relevantních organizací. Počet účastníků školících kurzů z ČR se každoročně zvyšuje, přesto zůstávají některá místa alokovaná pro ČR neobsazená a jsou

⁵¹ Nařízení (ES) č. 882/2004 o úředních kontrolách za účelem ověřování dodržování právních předpisů v oblasti krmiv a potravin a pravidel o zdraví zvířat a dobrých životních podmínkách zvířat.

následně nabídnuta jinému členskému státu. Veškeré náklady související s účastí na kurzu jsou přitom hrazeny EK. Ke zvýšení obsazenosti školících kurzů by přispěla lepší koordinace na úrovni jednotlivých organizací, jejichž pracovníci se školení účastní.

Požadavek na celoživotní vzdělávání odborných pracovníků OOVZ obsahuje i národní předpis zákon č. 258/2000 Sb., o ochraně veřejného zdraví, ve znění pozdějších předpisů a obdobné požadavky existují i pro další dozorové organizace, jak mimo jiné ukládá usnesení vlády č. 25/2014, „Strategie bezpečnosti potravin a výživy 2014 – 2020“. Vzdělávání, specificky pro pracovníky OOVZ, zajišťují zejména dvě školící centra: Národní centrum ošetřovatelství a nelékařských pracovních oborů v Brně a Institut postgraduálního vzdělávání pracovníků ve zdravotnictví v Praze.

Plán školení vychází z pokynů a potřeb MZ. Je zveřejněný na internetu a udává mimo jiné i místo, téma, termín a garanta školící akce. Těchto akcí se účastní vymezený počet osob. Je však využíváno i nabídek vzdělávacích akcí dalších organizací. Na úrovni regionálních pracovišť jsou připravovány plány zejména pro školení formou seminářů a workshopů. Podle aktuální situace jsou organizovány i akce mimořádné. Jako podklad při organizaci průběžného trvalého vzdělávání pracovníků OOVZ je MZ vydáván metodický návod⁵², který mimo jiné popisuje úroveň vzdělávání a vymezuje povinné oblasti. Ohodnocení celoživotního vzdělávání jednotlivých pracovníků je řešeno tzv. kreditním systémem, který je upraven zákonem č. 95/2004, o podmínkách získávání a uznávání odborné způsobilosti a specializované způsobilosti k výkonu zdravotnického povolání lékaře, zubního lékaře a farmaceuta a zákonem č. 96/2004, o podmínkách získávání a uznávání způsobilosti k výkonu nelékařských zdravotnických povolání a k výkonu činností souvisejících s poskytováním zdravotní péče a o změně některých souvisejících zákonů.

Jakého stavu chceme dosáhnout, benefity

Jde především o zvyšování kvality práce. Je potřebné zapojení vhodných odborníků, použití vhodné struktury, která zajistí vyváženost témat školení či kurzů. Je potřeba podpořit rozšíření forem a způsobu vzdělávání „učení jako aktivní proces“, využití - distanční formy studia, e-learningu, instruktážních audiovizuálních pomůcek, učeben vybavených IT technikou k řešení modelových situací terénní praxe apod. Nezbytnou se

⁵² Metodický pokyn pro zajišťování vzdělávání pracovníků odborů hygieny výživy a předmětů běžného užívání krajských hygienických stanic, MZ, revize 2012.

jeví harmonizace vzdělávání s dozorovými orgány MZe a zlepšení mezirezortní komunikace s cílem jednotné aplikace právních předpisů kompetentními orgány dozoru. Jedná se zejména o implementaci a praktickou aplikaci platné legislativy, vzhledem ke křížení kontrolních činností různých typů v praxi. V případě školících kurzů organizovaných Evropskou komisí (BTSF) je žádoucí dosáhnout 100% obsazenosti školení a e-learningových kurzů. Hlavním přínosem bude zvýšení efektivity (harmonizovaného) vzdělávání, což v konečném důsledku přispěje ke zvýšení ochrany spotřebitele, ale i spravedlivý a nediskriminační přístup k PPP.

Jaké jsou předpoklady pro splnění aktivity

Vzhledem ke zkušenostem dozorových organizací jsou teoretické předpoklady pro splnění cílů dobré.

Jaká jsou rizika plnění

Rizikem plnění může být zejména nedostatek finančních prostředků pro rozšíření forem a způsobů vzdělávání a vůle ke spolupráci.

Časový rámec

Vzdělávání musí mít každoroční průběžný charakter.

Indikátory benefitů

Metrické indikátory jsou počty akcí a absolventů, kvalitativní indikátory jsou zpětná hodnocení od účastníků.

5.3.3 Spolupráce s mezinárodními institucemi řešícími bezpečnost potravin

Identifikace problému

Tato část neřeší problematiku mezinárodní organizace dozorové činnosti, ale spolupráci zaměřenou na oblasti vědeckých činností v oblasti hodnocení zdravotních rizik. Mezinárodní trh s potravinami je tak rozsáhlý, že není v silách středně velké země, jako je ČR, pokrývat všechny oblasti zájmů týkajících se zdravotních rizik. Jejich hodnocení je z hlediska veřejných zdrojů jen zlomkem toho, co využívá privátní sféra, zejména v nadnárodních společnostech. V mnoha případech však tato data nejsou dostupná nebo prostě neexistují. Mezinárodní dělba práce v tomto směru je proto nezbytná pro další práci.

Popis současného stavu

V oblasti bezpečnosti potravin je klíčová spolupráce s Evropským úřadem pro bezpečnost potravin (EFSA), ale nelze opomíjet také spolupráci s Evropským centrem pro prevenci a kontrolu nemocí (ECDC), Evropským úřadem pro medicínu (EMA) a Evropskou agenturou pro chemické látky (ECHA). Úkolem EFSA je poskytovat orgánům EU nezávislá vědecká stanoviska, vědeckou a technickou podporu pro legislativní a politickou činnost v oblastech, které mají přímý nebo nepřímý vliv na bezpečnost potravin a krmiv. Tato činnost má přispívat ke zvyšování důvěry spotřebitelů, hladkému fungování vnitřního trhu a vysoké úrovni ochrany zdraví lidí, zdraví a pohody zvířat, zdraví rostlin a ochrany životního prostředí. Dalším úkolem EFSA je zajistit propojení organizací členských států vykonávajících činnosti v oblasti poslání EFSA a umožnit vzájemnou informovanost o jednotlivých úřadech členských států, jejich zaměření a vykonávaných činnostech. Další jmenované organizace se výrazně uplatňují při vzniku alimentárních onemocnění a hledání zdrojů v potravinách, v definici limitů farmakologicky účinných látek v potravinách (rozlišení, zda jde o potravinu či léčivo), nebo v charakterizaci chemických látek používaných ve výrobě, včetně potravinářské. Česká republika průběžně s těmito organizacemi komunikuje, má zřízeny „Focal Pointy“ pro vědeckou a technickou spolupráci a v dobré míře probíhá spolupráce v rámci různých pracovních skupin. Ve srovnání s některými dalšími zeměmi je však aktivita našich expertů ne vždy na potřebné kvalitativní a kvantitativní úrovni.

Za velmi významnou lze považovat rovněž mezinárodní spolupráci se Světovou zdravotní organizací (WHO) a Organizací pro hospodářský rozvoj a spolupráci (OECD). S pomocí těchto organizací získává ČR možnost podílet se na řešení globálních otázek, být informován o vývoji mimo oblast EU a aktivně v tomto směru spolupracovat v expertní oblasti.

Jakého stavu chceme dosáhnout, benefits

Cílem je dosáhnout vyšší efektivity spolupráce prostřednictvím zapojení většího počtu expertů do dlouhodobějšího plnění programů, zapojení do činností sítí odborníků, podílet se nejen na členství, ale i vedení mezinárodních aktivit. Benefits jsou v úspoře prostředků na výzkum, který již byl prováděn v jiných zemích s jasným výsledkem, sdílení moderních metodik a know-how při řešení složitých problémů z hlediska hodnocení a charakterizace zdravotních rizik. Takto zkušenosti odborníci se uplatní jak při

řešení konkrétních problémů týkajících se bezpečnosti potravin v ČR, tak i ve státní správě, protože mají praxi v organizaci aktivit na mezinárodní úrovni, kterou doma získat nemohou.

Jaké jsou předpoklady pro splnění aktivity

Předpokladem je posilování vědomí, že jsme součástí mezinárodního souručenství a problémy s bezpečností potravin v globalizovaném světě nemůžeme řešit pouze doma. Tomu musí odpovídat financování těchto aktivit. Mezinárodní význam kterékoli „domácí“ aktivity je pozitivní přidanou hodnotou.

Jaká jsou rizika plnění

Nepochopení významu globalizace obchodu potravinami a vliv globalizace na zdraví spotřebitele.

Časový rámec

Tato aktivita má průběžný charakter.

Indikátory benefitů

Metrické indikátory počtu aktivit v jednotlivých oblastech spolupráce, počet expertů pracujících v těchto mezinárodních organizacích, atd.

5.3.4 Spolupráce mezi státem, PPP, občanskými organizacemi

Identifikace problému

Problematika bezpečnosti potravin (a v návaznosti i kvalita potravin a jejich správná konzumace) je rozsáhlé téma, které je nezbytné rozvíjet na základě horizontální i vertikální spolupráce jak národních autorit z oblasti bezpečnosti potravin, tak i jednotlivých subjektů zastřešujících jednotlivé zájmové skupiny. Problémy ve spolupráci lze charakterizovat v následujících bodech:

1. Neexistuje přehled existujících vztahů mezi státem a jednotlivými zájmovými skupinami, a to včetně spotřebitelských organizací.
2. Neexistuje procesní model fungování spotřebitelských organizací ve vazbě na průběžně se vyvíjející potravinovou legislativu. Absence tohoto modelu se odráží v omezené komunikaci stávajících subjektů orientovaných na spotřebitele, jejichž komunikace není cílená, naopak je fragmentovaná a velmi izolovaná.

3. Neexistuje systematicky fungující komunikační platforma, vytvořená ze zástupců klíčových subjektů (státní správa, spotřebitelské organizace, zástupci spotřebitelské veřejnosti, zástupci provozovatelů potravinářských podniků), která by podpořila aktivní zapojení zájemců z řad spotřebitelů do problematiky potravinové bezpečnosti.
4. Neexistuje formalizovaný proces zpětné vazby ze spotřebitelské veřejnosti vůči aktérům tohoto akčního plánu o jejich snahách a aktivitách. Nejsou dostatečné podmínky pro to, aby zapojené spotřebitelské organizace mohly systematicky zajistit roli takového prostředníka.
5. Státní orgány nemají vůči neziskovému sektoru v dané oblasti koordinovaný přístup v oblasti komunikace ani případné podpory.
6. Veřejnost je mystifikována množstvím nepřesných anebo zcela scestných informací ve vztahu ke zdravotní bezpečnosti a výživových účinků potravin.

Popis současného stavu

V současné době neexistuje ucelený přehled o existenci jednotlivých zájmových subjektů a jejich činnosti. Velké množství z nich, až na výjimky, se prezentuje lokálně a velmi omezeně. Existují i malé spotřebitelské organizace zaměřené na bezpečnost potravin. V rámci České technologické platformy pro potraviny vznikla pracovní skupina, která alespoň dílčím způsobem přispívá k podpoře komunikace mezi skupinami zainteresovaných stran. Existují dílčí šetření prováděná marketingovými agenturami. Neexistuje však komplexní přehled aktivit, které v oblasti bezpečnosti potravin na všech úrovních probíhají.

Jakého stavu chceme dosáhnout, benefity

Vize cílového stavu z pohledu spotřebitelských organizací lze popsat následovně:

Spotřebitelské organizace za podpory státní správy (MZ, MZe, MPO, MMR) ve spolupráci s ostatními zainteresovanými subjekty, jako jsou např. provozovatelé potravinářských podniků, profesní organizace, vytvářejí platformu pro průběžné zapojování aktivní občanské veřejnosti do procesů potravinové bezpečnosti, vytvářejí zpětnou vazbu o úspěšnosti průběžného informování veřejnosti o výsledcích výzkumných aktivit v oblastech potravinové bezpečnosti (hodnocení rizik, složení potravin, metodického zajištění dozoru nad potravinami, výsledků výkonu dozoru nad potravinami, průběžnou

komunikaci se spotřebitelskými organizacemi stejné specializace na mezinárodní úrovni).

Za klíčové benefity pro spotřebitele lze považovat vytvoření prostoru pro zapojení aktivních zástupců spotřebitelské veřejnosti do oblasti sledování potravinových rizik; přenos dobré praxe aktivit potravinové bezpečnosti z mezinárodní zkušenosti; získávání spolehlivých informací za účelem rozhodování se na vytváření svých hledisek na kvalitu, výživové hodnoty apod.

Pro aktéry tohoto akčního plánu pak lze za benefity považovat existence formalizovaných nástrojů zpětné vazby nesoucích informaci o účinnosti komunikačních a vzdělávacích aktivit směřovaných k veřejnosti.

Jaké jsou předpoklady pro splnění aktivity

Podmínkou je úspěšné navázání spolupráce klíčových složek společnosti a úspěšné využití finančních prostředků EU v rámci období 2015-2020.

Jaká jsou rizika plnění

Neochota složek společnosti k vzájemné spolupráci, nedostatek finančních prostředků na spolufinancování aktivit, nedostatek odborníků na přípravu výzev a následnou přípravu a realizaci projektů spolupráce.

Časový rámec

- 2015: strukturace vize a mise, příprava strategického plánu v oblasti komunikace s jednotlivými zainteresovanými subjekty (např. formou vytvoření zvláštní platformy nebo její začlenění a podpora pod již existujícími subjekty), podklady pro přípravu výzev MZ, MZe, MPO, MMR
- 2016: ukotvení strategie a vytvoření konsensu nad detailním plánem práce
- 2017: ukotvení spolupráce na organizační úrovni
- 2018: auto-evaluační zpráva s příležitostmi pro zlepšení v následujícím období a s plánem jejich naplnění v rámci zbývajících časoprostoru a rozpočtu
- 2019: úspěšné prezentace aktivit na mezinárodním fóru
- 2020: vyhodnocení období a plán na další období

Indikátory benefitů

1. podíl uzavřených spotřebitelských podnětů vzhledem k podaným spotřebitelským podnětům
2. vyjádření spokojenosti s formou a obsahem zpětné vazby z plochy spotřebitelské veřejnosti klíčovými aktéry tohoto akčního plánu jako celku
3. výsledek v oblasti zapojení spotřebitelů v oblasti bezpečnosti potravin v mezinárodním srovnání

6. Seznam obrázků

Obrázky:

Obrázek 1: Elementy strategického plánování

Obrázek 2: Rizika

Obrázek 3: Rozložení sodíku

Obrázek 4: Zdravotní rizika

Obrázek 5: Barometr

Obrázek 6: Salmonelóza

Obrázek 7: Kamylobakteri0za

Obrázek 8: Alimentární intoxikace

Obrázek 9: Organizační zajištění bezpečnosti potravin

Obrázek 10: Zásady pro komunikaci zdravotních rizik

7. Přílohy:

Příloha č. 1: Rámcový časový harmonogram plnění APBP

Příloha č. 2: Logický rámec APBP

Členové pracovní skupiny pro tvorbu AP Správná výživa a stravovací návyky populace – c) Bezpečnost potravin

Tento materiál byl připraven kolektivem autorů, členů pracovní skupiny pro APBP:

Prof. MVDr. Jiří	Ruprich, CSc Státní zdravotní ústav (garant, editor)
MVDr. Jiří Drápal	Státní veterinární správa
Ing. Libor Dupal	Sdružení českých spotřebitelů
Ing. Jitka Götzová	Ministerstvo zemědělství ČR
Mgr. Markéta Chýlková	Potravinářská komora ČR
Ing. Marie Jechová	Krajská hygienická stanice Středočeského kraje
Ing. Pavel Mikoška, CSc.	Svaz obchodu a cestovního ruchu ČR
Ing. David Pešek	Sdružení pro bezpečnost potravin a ochranu spotřebitele
RNDr. Irena Řehůrková,	PhD Státní zdravotní ústav
Ing. Jitka Sosnovcová	Státní zdravotní ústav

Na přípravě dokumentu dále spolupracovali/konzultovali:

Ing. Petr Beneš	Ministerstvo zemědělství ČR
Mgr. Marcela Dofková	Státní zdravotní ústav
MUDr. Barbora Macková	Státní zdravotní ústav
Ing. Marie Macháčková	Ústav zemědělské ekonomiky a informací
MUDr. Jarmila Rážová, PhD	Ministerstvo zdravotnictví ČR

Technické spojení:

J. Ruprich nebo I. Řehůrková, Centrum pro zdraví, výživu a potraviny v Brně, Státní zdravotní ústav v Praze, Palackého 3a, 612 42 Brno, tel. 541211764

Email: jruprich@chpr.szu.cz; cc rehurkova@chpr.szu.cz